
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç. Dr. Hülya ÇELİK

Sosyal Bilgiler Eğitiminde İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Hülya ÇELİK

yaz
yayınları

2024

Sosyal Bilgiler Eğitiminde İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Hülya ÇELİK

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5547-21-7

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Sosyal Bilgiler Derslerinde Ekonomi Okuryazarlığı Öğretimi: Eğitsel Oyunların Rolü	1
<i>Aslı ÖZEK, Hülya ÇELİK</i>	
Farklı Perspektiflerle Yurttaşlık Katılımı	13
<i>Mehmet TOPAL</i>	
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersleri Öğretim Programında Yer Alan Değerler Üzerine Bir İnceleme.....	26
<i>Muhammet Fatih KIZILKAYA</i>	
Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında Vatandaşlık Okuryazarlığı.....	46
<i>Hülya ÇELİK, Ebra Nur ŞAHİN</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE EKONOMİ OKURYAZARLIĞI ÖĞRETİMİ: EĞİTSEL OYUNLARIN ROLÜ¹

Aslı Özek²

Hülya ÇELİK³

1. GİRİŞ

Modern dünyada okuryazarlık, bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmekte ve eğitim politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Metinleri anlama, değerlendirme ve doğru yazma yetisi olarak tanımlanmış okuryazarlık, bilgi edinmek için daha geniş bir anlam kazanarak çeşitli görev, beceri ve işlemler içermeye başlamış, bu dönüşüm, farklı okuryazarlık türlerinin ortaya çıkması zemin hazırlamıştır (Sur, 2022). Genel anlamıyla okuryazarlık, bireyin yazma ve okuma becerisine sahip olmasını ifade eder (TDK, 2010). Ancak okuryazarlık, yalnızca temel okuma-yazma yeteneğini değil; bireyin düşüncelerini, isteklerini ve duygularını doğru ve eksiksiz bir şekilde ifade etme kapasitesini de kapsar. Aynı zamanda, bu beceriyi kullanarak kişisel yeteneklerini geliştirmesi de beklenir. Okuryazar olmayan bireyler, toplumda genellikle eğitimsiz veya bilgi eksikliği yaşayan kişiler olarak görülür (Aşıcı, 2009).

Günümüzde öğretim programlarında, öğrencilere çeşitli okuryazarlık becerileri kazandırılması amaçlanan farklı okuryazarlık türleri ön plana çıkmaktadır (Uluçay, 2019, s.29). Örneğin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında (MEB, 2018) Çevre Okuryazarlığı, Dijital Okuryazarlık, Finansal Okuryazarlık, Harita Okuryazarlığı, Hukuk Okuryazarlığı, Medya Okuryazarlığı, Politik Okuryazarlık gibi okuryazarlık türlerine yer verilmiştir. Öğretim programlarında farklı okuryazarlık türlerine yer verilmesi, öğrencilerin çok yönlü bilgi ve beceri kazanmalarını sağlamakta, bu çeşitlilik, onların bilgiye erişim, anlama, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi yetkinliklerini geliştirmektedir. Dijitalleşen dünyada dijital ve medya okuryazarlığı gibi

¹ “5.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Eğitsel Oyunlarla Ekonomi Okuryazarlığı Deneyimleri” başlıklı tezden üretilmiştir.

² Öğretmen, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, asliya-man135@gmail.com, ORCID: 0009-0007-4160-0984.

³ Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, hcelik@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2207-2104

becerilerin önemi artarken, finansal okuryazarlık gibi temel ekonomi becerileri de bireylerin gelecekte daha bilinçli kararlar almalarını sağlar. Okuryazarlık becerilerinin ders bazında ayrıştırılması ve eğitim sistemine entegre edilmesi, bireylerin akademik ve sosyal hayatlarında daha başarılı olmalarına önemli ölçüde katkı sunar (Uluçay, 2019, s.29). Bu çalışmada ekonomi okuryazarlığının sosyal bilgiler eğitiminde eğitsel oyunlar aracılığıyla öğretimi üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda ilk olarak ekonomi eğitim ilişkisi ele alınacak, ekonomi okuryazarlığı, sosyal bilgiler öğretim programlarında ekonomi okuryazarlığı, eğitsel oyunlar ve eğitsel oyun yöntemiyle ekonomi okuryazarlığı açıklanacaktır.

2. EKONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Ekonomi, tarih boyunca insan yaşamının temel bir parçası olmuştur. Takas sistemlerinden modern finansal mekanizmalara kadar, ekonomi süreçleri, bireylerin günlük yaşamını ve toplumların kaderini şekillendirmiştir. Ekonomi (TDK, 2007), bir ülkede, bölgede veya genel olarak dünyada, mal ve hizmetlerin üretilmesi, dağıtılması, takası, tekrar üretilmesi ve tüketilmesi gibi süreçlerin gerçekleştiği bir sistemdir. Küreselleşen dünyada, bireylerin ekonomi, bilgi ve becerilere sahip olmaları, kişisel refahlarını artırmak ve bilinçli kararlar alabilmek için hayati bir önem taşımaktadır.

Ekonomi kavramlarının temel düzeyde öğrenilmesi, ilköğretim aşamasında kazanılması gereken en önemli beceriler arasında yer almalıdır (Farris, 2007, s.472). Her yaş grubundan bireyin yaşam kalitesini artırması, geleceğe yönelik sağlam adımlar atması ve mali kaynaklarını etkili bir şekilde yönetebilmesi için ekonomi bilgi ve becerilere sahip olması büyük önem taşımaktadır. Ekonomiye dair artan küresel ilgi, finansal piyasaların karmaşıklığının artmasıyla da bağlantılıdır. Ancak bu ilgi, çoğunlukla yeterli bilgi temeline dayanmadığı için, ekonomi eğitiminin geniş kitlelere ulaşması gereklidir.

Ekonomi bilinci ve anlayışın geliştirilmesi, bireylerin kişisel finans, tasarruf, yatırım gibi konularda daha bilinçli kararlar almalarını sağlar. Bu nedenle, ekonomi eğitiminin yaygınlaştırılması ve temel kavramların geniş kitlelere ulaştırılması hayati önem taşır. Değişen dünya düzeninde, küreselleşmenin etkisiyle ekonomi alanında büyük dönüşümler yaşanmaktadır. Özellikle ticari sınırların kalkması, ülkelerin ekonomi yapısını ve sektörlerini derinden etkilemiştir (Aytekin, 2013). Bu bağlamda ekonomi eğitimi, bireylerin geleceğe yönelik doğru kararlar alabilmeleri için kritik bir rol oynar. Ekonomi

eğitimi, bireylerin gelirlerini planlamaları, tasarruf yapmaları, borç yönetimi ve yatırım gibi konularda yetkinlik kazanmalarını sağlar. Ayrıca, tüketici haklarını koruma, finansal riskleri değerlendirme gibi alanlarda da farkındalık yaratır. Ekonomi eğitimi almayan bireyler, hayatın karşısına çıkardığı ekonominin zorluklarıyla başa çıkmakta zorlanabilir. Bu durum, eğitim müfredatlarına ekonomi bilgisinin dahil edilmesini ve küçük yaşlardan itibaren bu bilginin kazandırılmasını gerekli kılar.

Eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri, bireyleri donanımlı vatandaşlar olarak yetiştirmektir (Erden, 1998, s.4). Bu amaca ulaşmak için öğrencilere kazandırılacak bilgi, beceri ve tutumlar, toplumsal ihtiyaçlar ve ekonomi beklentilerine göre şekillendirilmelidir. Türk Eğitim Sistemi'nin temel hedefleri arasında, bireylerin ekonomi bilgisini yaşamlarında etkili bir şekilde kullanabilmelerini sağlamak yer alır (Tupper, 2008, s.71). Bu bağlamda, ekonomi eğitimi, müfredatın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Seiter, 1989). Ekonomi eğitime erken yaşta başlamak, çocukların problem çözme becerilerini geliştirir ve onları daha bilinçli tüketiciler haline getirir (Staubs, 2007, s.13). Bu eğitim, bireylerin yaşamları boyunca ekonomi kararlarını daha sağlam temellere dayandırmalarına yardımcı olur. Özellikle ilköğretim döneminde ekonomiyle tanışan öğrenciler, gelecekte ekonomi kavramlarını daha iyi anlayarak uygulamaya koyabilirler (Korkmaz, 2018, s.29). Ekonomi eğitimi, bireylerin doğru seçimler yapabilmesi ve sorumluluk bilincinin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

3. EKONOMİ OKURYAZARLIĞI

Günümüzün ekonomi koşulları, bireylerin doğru zamanda doğru finansal kararlar almasını daha da önemli hale getirmektedir. Ekonomi okuryazarlığı bireylerin ekonomi olayları ve gelişmeleri anlamalarını, analiz etmelerini ve bu doğrultuda karar verebilmelerini sağlar. Finansal okuryazarlık, bireylerin parasal kaynaklarını bilinçli ve etkili bir şekilde yönetebilmeleri için gereken bilgi ve becerileri kapsar (Uluçay, 2019, s.36). Bu nedenle, finansal okuryazarlıkla ekonomi okuryazarlığı kavramları literatürde birbirine sıkı bir şekilde bağlıdır (Şantaş ve Demirgil, 2015, s.47). Ekonomi/Finans okuryazarlığı; üretici, ticari ve yatırımcı olarak limitli kaynakları değerlendirip, saklanabilecek şekilde tutabilme yetisidir. Kâr-zarar analizleri yaparak hizmet ve kazançları ayırt edebilme; ekonomik güdülerini tanıyabilme, rekabet, ticaret engelleri, kıtlık gibi unsurların fiyatlarına boyutları kavrayabilme; kamu ve özel ekonomi

kurallarının rollerini anlama becerisini içerir. Ayrıca, gelir durumu, risk, yatırım, oran, enflasyon gibi kavramların değerlendirilmesi ve kamu politikalarının avantajlarını ve dezavantajlarını analiz etme yetkinliğini içermektedir (Boz, 2019; akt. Sur, 2022).

Öğrencilere ekonomi okuryazarlığı kazandırmanın temel amacı, onların ekonomi konularını kavrayarak yorumlayabilmelerini ve gelecek planlamalarında bu bilgileri kullanmalarını sağlamaktır. Bugünün öğrencileri, ileride yetişkin bireyler olarak karşılaşacakları karmaşık ekonomi durumlarında daha bilinçli kararlar alabilecek yetkinliğe sahip olmalıdır (Akhan ve Hayta, 2014, s.209).

Finansal ve ekonomi okuryazarı bireyler yetiştirmek, girişimci ruhu teşvik ederken risk yönetimi ve doğru yatırım yapma becerilerini de geliştirmektedir. Bu becerilere sahip bireyler, üretim ve tüketim arasındaki dengeyi kavrayarak ekonomi refahına katkıda bulunabilirler. 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı da “Finansal Okuryazarlık” becerisi ile öğrencilere parayı verimli kullanma, bütçe yapma ve finansal kaynaklarını doğru yönetme konularında rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (Uluçay, 2019, s.37). Bu bağlamda, ekonomi okuryazarlığı kavramı, yalnızca bir dizi teorik bilgiyi değil, aynı zamanda bu bilgilerin pratikte nasıl kullanılacağını da kapsar. Gökmen (2012, s.39)’e göre ekonomi okuryazarlığı, sadece mali bilgiyi değil, aynı zamanda bu bilgiyi uygulayarak bilinçli kararlar alma yetisini de kapsar. Şantaş ve Demirgil, (2015, s.47)’e göre ekonomi okuryazarlığı, bireylerin tasarruf, enflasyon, faiz oranları, para politikası ve kredi gibi ekonomi kavramları hakkında bilgi sahibi olmalarını ve bu bilgileri hem özel hem de iş yaşamlarında etkin bir şekilde kullanabilme yeteneğini ifade eder. Bu yetenek, bireylerin ekonomi olaylarının olumlu veya olumsuz etkilerini anlamalarını ve bu etkiler doğrultusunda bilinçli kararlar almalarını sağlar. Ekonomi okuryazarlığı, bireylerin ekonomi sistemlerin işleyişini ve bu sistemlerin kişisel finansal durumları üzerindeki etkilerini kavrayarak, finansal planlama, tasarruf yönetimi ve yatırım stratejileri gibi konularda daha etkili ve bilinçli hareket etmelerini destekler. Bu beceri, bireylerin finansal sistemlere uyum sağlamalarını, kişisel ve toplumsal refahı artırıcı kararlar almalarını sağlar. Ekonomi bilgisi, öğrencilerin daha bilinçli tüketiciler, üreticiler ve yatırımcılar olmalarına yardımcı olarak, onları geleceğe hazırlayan kritik bir eğitim alanıdır.

4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Ekonomi Okuryazarlığı

Türkiye’deki eğitim sisteminde, Sosyal Bilgiler dersleri, öğrencilerin temel ekonomi kavramlarını anlamalarını ve günlük yaşamlarına uygulamalarını hedefler. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda (MEB, 2018) yer alan “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı, öğrencilerin ekonomi bilinci kazanmalarını amaçlayan temel kazanımlar içermektedir. Programdaki (MEB, 2018) “bilinçli tüketici hakları,” “ekonomi kuruluşları” ve “tasarruf” gibi kavramlar, öğrencilerin erken yaşlarda ekonomi bilinci geliştirmelerini destekler. Bu öğrenme alanı öğrencilerin ekonominin temel kavramlarını öğrenmelerini sağlarken, bilinçli bir tüketici olarak haklarını bilme, satın aldığı bir ürünü değerlendirme, istek ve ihtiyaçlarını ayırt etme gibi kazanımları elde etmesine dönük çalışmalar bulunmaktadır (Tekerek ve diğ., 2005). Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarından biri, öğrencilere ekonomi kararlarıyla yüzleşme, bilinçli tüketici olma ve doğru ekonomi tercihleri yapma becerileri kazandırmaktır (Akhan, 2013, s.29). Ekonomi eğitimi, bireylerin ekonomi konularını anlayarak karar alabilen, sorumlu vatandaşlar yetiştirmeyi hedefler (Akhan, 2010, s.228). Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere sadece teorik bilgiler vermekle kalmaz, aynı zamanda günlük yaşamda kullanabilecekleri pratik beceriler de kazandırmayı amaçlar.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 27 temel beceriden biri “finansal okuryazarlık ”tır. Bu beceri, öğrencilere ekonomi konularında bilgi ve anlayış kazandırarak, bilinçli kararlar almalarını sağlamayı hedefler (MEB, 2018). Ekonomi konuları, özellikle “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yoğunlaşmıştır. Bu alanda öğrenciler, ihtiyaçlarını tanımlama, ekonomi faaliyetlerini anlama ve bilinçli tüketici olma gibi beceriler kazanır. Özellikle 4. Sınıfta “sorumluluk” ve “tasarruf” kavramları ön plana çıkar. Ayrıca, “öz denetim”, “karar verme” ve “finansal okuryazarlık” gibi beceriler de vurgulanmaktadır. Programda finansal okuryazarlık, bireylerin kaynakları verimli kullanma, akıllıca yatırım yapma ve israfı önleme gibi konuları içermektedir (MEB, 2018). Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere kaynak yönetimi ve yatırım bilinci kazandırmayı amaçlayarak, ekonomi okuryazarlığı ile ilişkilendirilen kazanımlar sunar.

Ekonomi okuryazarlığı eğitimi, öğrencilere erken yaşlardan itibaren kazandırılması gereken kritik bir beceridir. Eğitim programlarının bu beceriyi geliştirecek şekilde tasarlanması ve eğitsel oyunlar gibi etkin yöntemlerin

kullanılması, öğrencilerin ekonomi konularını daha iyi kavramalarına yardımcı olacaktır. Böylece, öğrenciler gelecekte bilinçli tüketiciler, üreticiler ve yatırımcılar olarak topluma katkı sağlayabilirler.

5. Eğitsel Oyun Yöntemiyle Ekonomi Okuryazarlığı

Soyut ekonomi kavramlarını çocuklara aktarılması, geleneksel öğretim yöntemleriyle her zaman etkili olmamaktadır. Bu noktada, eğitsel oyunlar devreye girer. Ekonomiye ilişkin kavramlar özellikle genç yaş grupları için soyut ve karmaşık olabilir. Eğitsel oyunlar, bu kavramların somutlaştırılmasını sağlayarak öğrencilerin daha kolay öğrenmesine ve öğrendiklerini pekiştirmesine yardımcı olur. Oyun temelli öğrenme, bilgiyi eğlenceli ve etkileşimli hale getirir, böylece öğrencilerin derse olan ilgisini artırır. Ayrıca, eğitsel oyunlar öğrenciler arasında iş birliği ve problem çözme gibi becerileri geliştirir. Demirel (2010) ve Çangır (2008)'e göre eğitsel oyun, öğrencilerin öğrendiklerini tekrar etmelerine ve pekiştirmelerine olanak tanıyan, belirli kazanımlar ve hedefler doğrultusunda oluşturulan kurallara sahip, planlı ve amaca yönelik etkinliklerdir. Bu bağlamda eğitsel oyunlar, öğrenmeyi eğlenceli ve etkileşimli hale getirerek öğrencilerin motivasyonunu artırır ve bilgilerin kalıcılığını sağlar. Oyunlar, karmaşık ekonomi kavramlarını somutlaştırılmasına yardımcı olarak, öğrencilerin bu kavramları günlük yaşamlarıyla ilişkilendirmelerini kolaylaştırır. Aynı zamanda, öğrenciler arasında iş birliği, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin geliştirilmesine de katkı sağlar. Eğitsel oyunlar, öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi ve tekrarlanmasını sağlayan planlı etkinliklerdir (Demirel, 1999). Sınıf içinde ve dışında uygulanabilen bu oyunlar, öğrencilerin ilgisini çekerek aktif katılım sağlar. İyi planlanmış bir eğitsel oyun, öğrencinin derse olan ilgisini artırır, hazırbulunuşluk düzeyini yükseltir ve öğrenme sürecini daha dinamik hale getirir. Bu tür oyunlar, çocukların fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunurken, doğru alışkanlıklar kazanmalarına da yardımcı olur (Varışoğlu vd., 2013, s.1061).

Zamanla bazı öğretim yöntemleri etkisini kaybederken, eğitsel oyunlar eğitim süreçlerinde kalıcılığını sürdürmektedir (Moffatt, 1957; Altunel, 2022). Günümüzde öğretim tekniklerinin çeşitlenmesi, teknolojinin entegrasyonu ve öğrenmeyi eğlenceli hale getirme çabaları bu yöntemin önemini artırmaktadır (Karabacak, 1996). Oyunlar, bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma, değerleri öğrenme ve çeşitli becerileri geliştirme sürecinde önemli rol oynar. Özellikle çocukluk döneminde oyunlar, problem çözme ve sosyal

becerilerin gelişiminde kritik bir işleve sahiptir. Yetişkinler için de oyunlar, stres yönetimi ve yaratıcılığın geliştirilmesi gibi faydalar sunar (Koçyiğit vd., 2007). Eğitsel oyunlar sayesinde öğrenciler aktif öğrenme sürecine katılır, bilgiyi uygulamalı olarak deneyimler ve kalıcı öğrenme sağlar. Ayrıca, öğrencilerin derse olan motivasyonunu artırarak bilgilerin daha iyi kavranmasına yardımcı olur. Öğretmenler açısından da bu oyunlar, öğrencilerin farklı zekâ alanlarına hitap ederek dersin daha verimli hale gelmesini sağlar (Hazar ve Altun, 2018).

Sosyal Bilgiler dersinde eğitsel oyunların kullanımı, soyut kavramların anlaşılmasını kolaylaştırır ve dersin kalıcılığını artırır. Öğrencilerin problem çözmeye, karar verme ve iş birliği gibi becerilerini geliştiren bu oyunlar, dersin ezberci yaklaşımdan uzaklaşıp daha etkileşimli hale gelmesine yardımcı olur (Pehlivan, 1997; Keskin, 2022). Eğitsel oyunlar, öğrencilerin öğrenme sürecini zenginleştirir, öğretim sürecini daha etkili hale getirir ve öğrenci katılımını artırarak öğrenme hedeflerine ulaşılmasını destekler.

Sınırlı kaynaklara sahip bir dünyada, bireyler ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli seçimler yapar. Tüketim ve üretimle ilgili bu kararlar hem bireysel hem de toplumsal ekonomi refah üzerinde etkili olur ve ekonomi sistemlerinin işleyişine katkıda bulunur (Akhan, 2013). Ekonomi okuryazarlığı, gençlerin küresel ekonomi olaylarını kavramalarına ve ekonomi sistemlerinin daha iyi değerlendirmelerine yardımcı olarak, onları geleceğe hazırlar. Bu nedenle, ekonomi okuryazarlığı, bireylerin hayatlarında ve toplumdaki rollerinde önemli bir yer tutar. İlköğretim seviyesinde, bu konuları anlamak öğrencilere zor gelebilir (Akhan, 2013). Öğrencilerin ekonomi bilgilerini etkili bir şekilde edinmelerinin en verimli yollarından biri, onları aktif olarak öğrenme sürecine dahil etmektir. Eğitsel oyunlar, karar verme ve problem çözme becerilerini geliştirerek öğrencilere pratik kazandırır. Böylece, her yaş grubuna uygun bir ekonomi eğitimi yapısı oluşturulabilir ve öğrenciler ekonomiyle ilgili temel kavramları daha iyi öğrenebilir. Öğretmenler, karmaşık ekonomi kavramlarını öğretirken, doğru yöntem ve teknikleri seçmelidir (Preston ve Herman, 1974; Akhan, 2013).

Etkileşimli ekonomi dersleri, simülasyonlar, rol yapma oyunları ve grup çalışmaları gibi etkinliklerle zenginleştirildiğinde, ekonomi okuryazarlığının gelişimine büyük katkı sağlar (Leet, Charkins ve Lang, 1998; Akhan, 2013). Bu tür yöntemler, öğrencilerin ders içeriğini günlük yaşamla ilişkilendirerek somut örneklerle daha kolay anlamalarına olanak tanır. Ekonomi eğitiminin,

somut deneyimlerle desteklenmesi, öğrencilerin soyut kavramları daha iyi kavramasına yardımcı olur. Öğrenme sürecini güçlendirmek için yaratıcı yazma, sınıf içi tartışmalar ve gerçek hayat senaryolarına dayalı etkinlikler etkili araçlar olabilir (Schug ve Armento, 1985).

Oyun temelli ekonomi öğretimi, öğrencilerin bilgiyi eğlenceli ve uygulamalı bir şekilde öğrenmelerini sağlar. Bu yöntemler, öğrencilere ekonomi kavramlarını öğretirken gerçek yaşam deneyimleri kazandırır ve onların ekonomi okuryazarlık becerilerini geliştirmelerine destek olur (Akhan, 2013).

Eğitsel oyunlar aracılığıyla öğrencilere ekonomi bilgilerini aktarmak, teorik bilgilerin somut deneyimlerle desteklenmesini sağlar. Eğitsel oyunlar, öğrencilerin konuları daha eğlenceli ve etkili bir şekilde öğrenmelerini sağladığı için, bu yaklaşım, ekonomi okuryazarlığı eğitimi açısından yenilikçi bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

6. SONUÇ

Sosyal Bilgiler dersinde ekonomi okuryazarlığı öğretimi eğitiminin artırılması amacıyla eğitsel oyunların kullanımı çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırma sonuçları, eğitsel oyunların ekonomi kavramlarının öğretiminde sadece teorik bilgilerin aktarımının ötesinde, bu bilgilerin günlük yaşamlarına entegre etmelerine yardımcı olduğunu göstermektedir. Soyut bileşenlerden olan ekonomi kavramları çocukların zihinlerinde birleştirilirken zorlanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda öğrenme yöntemlerinden kolaylaştırma sağlayan ve kalıcılığı arttırmayı hedefleyen eğitsel oyunların rolü oldukça büyüktür.

Eğitsel oyunlar aynı zamanda, derslere olan ilgi ve motivasyonunu arttırırken beraberinde eleştirel düşünme, problem çözme ve iş birliği gibi becerilerinin de çocuklara katılmasında fayda sağlamaktadır. Öğrenciler ekonomik kavramları, eğitsel oyunlar aracılığıyla deneyimleyerek öğrenmekte, bu süreçte kazanılan bilgileri günlük hayatla ilişkilendirmekte ve dolayısıyla gerçek dünyada yerinde ekonomik kararlar alma yetisini kazanmaktadırlar.

Ekonomi okuryazarlığı becerisi bireyler için de ekonomik kararlarını alabilmeleri adına kritik bir beceridir. Bu nedenle, erken yaşlarda ders müfredatlarında eğitsel oyunlarla ekonomi eğitimi ve akademik bilgiler

kapsamında verilmelidir. Bireyleri erken yaşlarda hayata hazırlayan pratik becerileri, soyut ekonomi kavramlarını somutlaştırarak, konuların anlaşılmasını ve içselleştirilmesini sağlıyor. Oyunlar, öğrenme sürecinin eğlenceli hale getirmekle beraber öğrencilerin aktif olarak katılımını sağlar ve öğrenme motivasyonunu artırır.

Literatür sonuçlarına göre de Süntar ve Akhan (2010) ile Sherraden vd. (2011) tarafından yapılan çalışmalar, ekonomi okuryazarlığının becerilerinin erken yaşlarda alınmasının ayrıntılarını vurgulamaktadır. Çalışmalara göre eğitsel oyunlar, bu süreci daha etkili hale getirmekte ve karmaşık ekonomi konularını daha iyi anlamalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ekonomi bilincine küçük yaşlarda başlamak, günümüzde finansal okuryazar bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler derslerinde eğitici oyunların kullanımı, ekonomi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasında önemli bir yöntem olarak görülmektedir. Eğitsel oyunların öğrenmeyi kalıcı hale getirerek ekonomi kavramlarını daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Bu yöntem, bireylere karmaşık ekonomi dünyasında karşılaşacakları zorluklara hazırlık yapma fırsatı sunar. Eğitim programlarında eğitsel oyunların daha yaygın olarak kullanılmasıyla, akademik başarılarını artması beklenmektedir. Ayrıca eğitsel oyunlara daha fazla yer verilmesi derslere olan ilgiyi de artırılabilir. Bu bağlamda öğretmenlerin eğitsel oyun yöntemini daha etkili kullanılması desteklenmelidir. Oyun etkinlikleri, öğrenci geri bildirimleri doğrultusunda sürekli olarak geliştirilmelidir. Dijital eğitsel oyunlar, karmaşık ekonomi kavramlarını daha interaktif ve görsel bir şekilde öğrenme imkânı sunabilir. Ekonomi okuryazarlığı yalnızca Sosyal Bilgiler dersiyle sınırlı kalmamalı, diğer derslerde disiplinler arası yaklaşımla ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Akhan, NE (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler öğrencilerinde ekonomi okuryazarlığının durumu ve geliştirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. YÖK Tez Merkezi.

Akhan, NE (2013). Adım adım ekonomi okuryazarlığı: Sosyal Bilgiler dersleri için alternatif yollar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 1-36. doi.org/10.14520/adyusbd.569

Akhan, NE ve Hayta, N. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler derslerinde ekonomi okuryazarlığının geliştirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 205-230. doi.org/10.20296/tsad.56323

Altunel, S. (2022). Sosyal Bilgiler dersinde eğitsel oyunlar yoluyla kök değerlerin kazandırılması: bir eylem araştırması (Yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.

Bilgili, AS (2008). *Sosyal Bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Yayınevi.

Boz, D. (2019). Kütahya ilinde bulunan özel eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrenci velilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (82), 147-160. doi.org/10.25095/mufad.536036

Çangır, M. (2008). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde eğitsel oyun yönteminin uygulanma durumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. YÖK

Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Erden, M. (1998). *Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.

Farris, PJ (2007). Using literature circles with English language learners at the middle level. *Middle School Journal*, 38(4), 38-42. doi.org/10.1080/00940771.2007.11461621

- Hazar, Z. ve Altun, M. (2018). Eğitsel oyunlara yönelik öğretmen görüşleri ve yeterlilik incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(1), 52-72.
- Karabacak, N. (1996). Sosyal bilgiler bölümündeki oyunların erişim düzeyine etkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek lisans tezi).
- Keskin, A. (2022). Bilgisayar destekli eğitsel oyunlarla gerçekleştirilen Sosyal Bilgiler dersinin akademik başarıya etkisi. (Yüksek lisans tezi). YÖK
- Koçyiğit, S., Tuğluk, MN ve Kök, M. (2007). Çocuğun gelişim sürecinde eğitsel bir etkinlik olarak oyun. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 324-342.
- Korkmaz, Ş. C. (2018). Okul öncesi dönemde değerler eğitimi: Ekonomi odaklı etkinlikler bağlamında bir eylem araştırması (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Leet, DR, Charkins, RJ ve Lang, N. (1998). Personal Decision Making. Newyork: Council for Economic Education.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Pehlivan, H. (1997). *Örnek olay ve oyun yoluyla öğretimin sosyal bilgilerdeki öğrenme düzeyine etkisi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Preston, RC ve Herman, WL (1974). *Teaching social studies in the elementary school*. New York: Holt, Rinehart.
- Schug, MC ve Armento, BJ (1985). Introduction. Mark C. Schug (Ed.), *Economics in the school curriculum k-12* (p. 6-7). Washington: The Joint Council on Economic Education ve The National Education Association Yayınları.
- Seiter, D. M. (1989). Teaching and Learning Economics. ERIC Digest.
- Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott, W. (2011). Financial capability in children: Effects of participation in a school-based financial education and savings program. *Journal of family and Economic Issues*, 32, 385-399. 32(3), 385-399. <https://dx.doi.org/10.1007/s10834-010-9220-5>

Staubs, M.O. (2007). Economics Education: Attitudes and Practices of Elementary and Middle Grade Teacher Candidates. Degree of Doctor of Philosophy in the Department of Elementary Education in the Graduate School of the University of Alabama. Tuscaloosa.

Sur, E. (2022). Okuryazarlık kavramı ve Türkiye’deki okuryazarlık araştırmaları üzerine bir inceleme. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 445-467.

Süntar Akhan, NE (2010). *İlköğretim sosyal bilgilerde ekonomi okuryazarlığı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şantaş, F. ve Demirgil, B. (2015). Ekonomi okuryazarlığı düzeyinin tespitine ilişkin bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 48 , 46-60.

Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, MD, Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M. ve Ulusoy, K. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretmen öğretici kitabı 4* . İstanbul: MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Türk Dil Kurumu. (2007). *Güncel Türkçe sözlük ve dağıtım talimatları yoğun disk* . Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2010). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tupper, JA (2008). *Questioning citizenship and democracy in education: The consequences of the degradation of universal values. Doing democracy: Striving for political literacy and social justice*. New York: Peter Lang Yayıncılık.

Uluçay, C. (2019). *Öğretmen adaylarının tarih okuryazarlığı düzeyinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi).

FARKLI PERSPEKTİFLERLE YURTTAŞLIK KATILIMI

Mehmet TOPAL¹

1. GİRİŞ

Son yıllarda yurttaşlık, ekonomik, küreselleşme, göç, refah devletlerinin parçalanması ve teknolojik gelişme gibi bir dizi unsurun neden olduğu ulus-devlet kurumları ve bireyler arasındaki ilişkilerdeki değişiklikleri yakalamak için bir moda kavram haline geldi (Novas, 2006). Yurttaşlık, modern toplumların ilerlemesini takip ederek gelişmesi gereken dinamik bir süreci kapsamaktadır. Süreç içerisinde yurttaşlık kavramı içerisinde aktif yurttaşların sahip olması gereken sağlık, güvenlik ve dijital okuryazarlık konularında bilinçlenme, toplumsal sorunları fark etme, çözüm üretme ve öneriler sunma gibi unsurlar eklenmiştir. Bu konularda bireylerin toplumsal katılımı hedeflenmiştir. Bu bağlamda eğitim sistemi, bireylerin sağlıklı gelişimi ve toplumsal yaşama entegrasyonu açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, öğrencilerin güvenliği ve sağlığı, eğitim sürecinin temel unsurlarından birini oluşturur. Özellikle son yıllarda, bu konuların önemi daha da artmıştır çünkü öğrencilerin fiziksel, duygusal ve sosyal güvenliğini sağlamak, eğitim ortamlarının verimliliğini etkileyen temel unsurlardan biridir (Turan, vd., 2024). Bu çalışma bireylerin sağlık, güvenlik ve dijital okuryazarlık konusunda süreçlere aktif olarak katılmaları sonucunda elde edebilecekleri kazanımları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde bireylerin toplumsal sağlık konusuyla yurttaşlık katılımı, bireylerin toplumsal güvenlik konusuyla yurttaşlık katılımı, dijital okuryazarlık yoluyla bireylerin yurttaşlık katılımı şeklinde ele alınmıştır.

2. BİREYLERİN TOPLUMSAL SAĞLIK KONUSUYLA YURTTAŞLIK KATILIMI

Bireylerin toplumdaki sağlık sorunları ile etkileşime girmeleri, uygun kararlar almaları, sosyal ve bilişsel beceriler geliştirmeleri, toplumsal sağlığı sürdürme, bu sürece katkıda bulunma, sağlık ve sağlık hizmetleri konusunda edinim sağlama, anlama, işleme ve sorunları çözmeye odaklanmaları beklenmektedir (Schiavo, 2007, s. 282). Toplum açısından bireylerin sağlık konusunda önemini belirleyen temalar bulunmaktadır (Kanj ve Mitic, 2009, s. 4-5). Bu temalar şu şekildedir:

¹ Dr., Milli Eğitim Müdürlüğü, Çankırı/Türkiye mehmettopal2013379@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-2066-509X.

1. Etkilediği insan sayısı; sağlık konusunda kişisel farkındalık düzeyindeki düşüklük gelişmemiş ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de yaygındır. İstatistiklere göre kadınların hem kendileri hem de toplum sağlığı konusunda farkındalık seviyeleri erkeklere oranlara daha düşüktür (Eichler vd., 2009, s. 313).
2. Olumsuz sağlık sonuçları; sağlık konusundaki farkındalık seviyesindeki düşüklük sebebi ile yüksek ölüm oranları arasında doğrusal bir orantı olduğu söz konusudur.
3. Kronik hastalık oranlarında artış; kronik hastalıklar konusunda kişisel farkındalık arttırılarak toplumdaki bireylere bilgiler sunulmalıdır (Kanj ve Mitic, 2009, s. 5).
4. Sağlık bakım maliyetleri; sağlık konusunda sınırlı bireysel ve toplumsal farkındalık düzeyindeki düşüklük devlete ek maliyet getirmektedir (Eichler vd., 2009, s. 313).
5. Sağlıkbilgisitalepleri;bireylerinsağlıklailgiliterimlerikullanabilmelerindeki okuryazarlık seviyeleri düşüktür. Sağlıkla ilgili konularda mesleki dilin ve teknik terimlerin kullanılması gereksiz yere bireylerin sağlıkla ilgili kaynakları kullanmalarını engellemektedir. Bu durum toplumda sağlık konusunda kişisel farkındalık düzeyinde düşüklüğe sebep olmaktadır. Eşitlikçilik hem kendileri hem topluma yönelik olarak sağlık konularındaki kişisel farkındalık seviyelerindeki düşüklük sebebiyle kişisel sağlığının etkili bir şekilde yönetilememesi, sağlık hizmetlerine erişim konusundaki yoksunluk, sağlık bilgisini anlayamama durumu bireylerin sağlıklı kararlar almasını engeller. Bundan dolayı bireylerin sağlık konusunda kişisel farkındalıkları arttırarak sağlık konusunda bireyler arası eşitsizlikler giderilmelidir (Kanj ve Mitic, 2009, s. 5). Örneğin; Mississippi’de bir okulda öğrencilerin sağlık konusunda farkındalık oluşturmak, toplum bilincini geliştirmek ve yurttaşlık sorumluluğuna teşvik etmek için geri dönüşüm hizmeti öğrenme projesi planlanmıştır. Proje, bir stajyer öğrenci, bir üniversite öğretim üyesi ve iki sınıf öğretmenin çabalarıyla tasarlanmış ve uygulanmıştır. Dönem boyu süren bu girişim hem toplumun ihtiyaçlarını hem de akademik hedefleri karşıladığı için müdür, yerel bir geri dönüşüm merkezi ve okul topluluğu içindeki birçok çocuk arasında işbirliğini teşvik etmiştir. Bu proje için aşağıdaki gibi bir model tasarlanmıştır.

- **Araştırma:** Öğretmenler ve öğrenciler, potansiyel olarak ele alabilecekleri toplum sorunlarını araştırmaktadırlar. Soruşturma tipik olarak bir tür araştırma ve haritalama faaliyetini içermektedir.
- **Planlama ve hazırlık:** Öğretmenler, öğrenciler ve toplum üyeleri hizmet faaliyetlerini planlar ve başarılı bir proje için gereken idari sorunları ele alırlar.
- **Eylem:** Öğretmenler, öğrenciler ve toplumun üyeleri, öğrencilerin önemli bilgi, beceri ve tutum geliştirmelerine yardımcı olan ve topluma da fayda sağlayan anlamlı hizmet etkinliğini uygulamaktadırlar.
- **Yansıtma:** Öğrenciler hizmet ederek öğrenme deneyimi hakkında düşünürler.
- **Kutlama/Gösteri:** Son adımda, öğrenciler (ve birlikte çalışmış olabilecekleri yetişkinler) öğrendiklerini paylaşırlar, hizmet projesinin sonuçlarını kutlarlar.

Burada açıklanan hizmet ederek öğrenme girişimi, toplumda bir fark yaratmayı amaçlayan öğrenci topluluğuyla başlamıştır. Okul topluluğu içinde, çocuklar okul alanlarını değerlendirerek çeşitli ihtiyaçları belirlemişlerdir. Beyin fırtınası oturumundaki fikirler şunları içermektedirler. Oyun alanının etrafındaki ağaçlık alanlarda vahşi yaşamı beslemek, oyun alanı için mavi kuş evleri inşa etmek ve oyun alanını temizlemektir. Öğrenciler oyun alanındaki çöp sorununu fark ederek dehşete düşmüşlerdir. Bu nedenle, fark etmiş oldukları sorunu çözmek için adım atmaya karar vermişlerdir. Öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve ebeveynler evde ve okulda çöp miktarını azaltmanın gerekliliği üzerine düşünmüşlerdir. Sorunu tespit ettikten sonra çocuklar bir eylem planı oluşturmaya çalışmışlardır. Tartışmalar yoluyla öğrenciler çöp sorununu analiz ettiler ve okul topluluğunun vatandaşları olarak oyun alanındaki çöpleri ele almak için bir plan geliştirmişlerdir. Bu projeye sistematik bir yaklaşımı teşvik etmek için okuldaki herkesin plandan haberdar olması çok önemliydi. Öğrenciler, öğretmenler, veliler ve okul sonrası programlar gün içinde çeşitli zamanlarda oyun alanını kullanmışlardır. Çöp sorunu hakkında farkındalığı artırmak ve insanları sorunu hafifletmeye nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda eğitmek için uygulanabilir bir plana ihtiyaç vardı. Öğretmenler çöp ve çöple başa çıkmanın yolları olarak “Azalt, Yeniden Kullan ve Geri

Dönüştür” (3R) kavramlarını tanıtmışlardır. Öğretmenler ve öğrenciler, sadece oyun alanında değil, okul topluluğu içinde ne tür ve ne kadar çöpün atıldığını belirlemekle ilgilenmişlerdir. Oyun alanının boşaltıldığı gün ve saatte çocuklar eldiven giyerek okul bahçesinden çöpleri toplamışlardır. Çocuklar sınıfta toplandıklarında, topladıkları çöpleri (gazete kaplı) yere sermişlerdir. Çocuklar çöplerini geniş, açık bir alanda sıralamışlardır. Öğretmenlerin yardımıyla öğrenciler oyun alanında bulunan farklı çöp türlerini etiketleyerek bir ağ oluşturmuşlardır (Chessin, vd., 2011)

Sağlık konusunda bireylerde kişisel farkındalık seviyesindeki düşüklük toplumda çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Salgın hastalıkların yayılması, koruyucu sağlık hizmetlerini kullanamama, öz bakım becerilerindeki düşüklük, ölüm oranlarındaki artışa sebep olmaktadır. Uluslar aktif yurttaşlardan, benliğinin ve toplumun gelişimine katkı sağlayacak davranışları uygulayabilmesi için gerekli bilgileri edinmeleri istenmektedir. Örneğin Güney Afrika’da yurttaşlardan sorumlu (yaşamları hakkında bilinçli kararlar vermek), sağlıklı (yaşam tarzı seçimleri, madde bağımlılığı, alkol, sigara, egzersiz, diyet ve beslenme, cinsellik, HIV/AIDS, cinsel uygulamalar ve yaşam tarzı seçimleriyle ilgili kararlar yoluyla kendilerini ve başkalarını korumak) kararlar alabilmeleri beklenmektedir (Hammett ve Staeheli, 2009, s. 5).

Yurttaşlara sağlıklı yaşam becerileri konusunda davranış değişikliğine teşvik edilmesi toplumda bir değişim aracı olarak görülmektedir. Okullar bireylerde davranış değişikliği için bir araç olarak görülüp durumu iyileştirmek için kullanılmalıdır. Bu nedenle, hangi okul programlarının çocukları yaşam becerileri ile donatmada etkili olduğunu, hangi programların sağlık ve sosyal meselelerle mücadelede nasıl aktör haline gelebileceğini incelemeye odaklanmalıdır. Bireylere okul içi ve okul dışı etkinlikler yoluyla toplumsal sağlığın önemine yönelik bilinç oluşturulmalıdır (Smith vd., 2007, s. 1). Örneğin; Kore’nin başkenti Seul şehir merkezi, 2008 yazında milyonlarca mum ışığı ile dolmuştur. Hükümet, deli dana hastalığının potansiyel olarak ortaya çıkmasıyla ilgili yaygın halk endişelerine rağmen, ABD sığır eti ithalatına getirilen yasağı kaldırmıştı. Bu olayı daha önceki halk gösterilerinden farklı kılan, üniformalı öğrenciler ve bebek arabasını iten genç anneleri içeren protesto için toplanan kalabalığın çeşitliliğiydi. Yaşlılardan alınan dersler ve hükümet politikaları gibi yerleşik emirlere saygı ve itaati vurgulayan Kore’deki oldukça hiyerarşik okul kültürü düşünüldüğünde genç bireylerin katılımı oldukça şaşırtıcıydı. Ayrıca, okul kültürleri akademik performansa her şeyden önce öncelik

verdiğinden, Koreli öğrencilerin okul dışındaki sosyal etkinliklere katılımı, Batı ülkelerindekine kıyasla tipik olarak oldukça sınırlıdır. Ağ oluşturma, sürekli çevrimiçi mesajlaşma ve mobil medyanın çeşitli kullanımları, “mum ışığı mitinginde” genç bireylerin gönüllü, dağınık ve yine de koordineli bir şekilde seferber edilmesinin yolunu açtı. Bireyler proaktif olarak gruplar halinde veya bireysel olarak mesaj alışverişinde bulunmuşlar, duygularını paylaşmışlar ve birbirlerini yurttaşlık katılımına teşvik etmişlerdir (Kim ve Yang, 2016, s. 440).

Öğretmenler, çalışmanın ele aldığı sağlık ve yurttaşlık eğitimi alanlarında kritik rol oynar. Özellikle kaynakların sınırlı olduğu yerlerde, sağlık konusundaki toplum katılımı, yurttaşlık eğitimi ile ele alınmalıdır. Toplumdaki bireylere gerekli bilgi ve beceriler konusunda yetkinliklerinin artırılması ve etkinleştirilmeleri gerekir. Çalışmalarda HIV/AIDS eğitimi, cinsel üreme sağlığı, yaşam becerileri eğitimi ve cinsel davranış üzerinde okul temelli eğitimin azlığını göstermektedir. Okul temelli toplumsal sağlık eğitiminde HIV/AIDS’in riskini, kırılganlığını ve etkisini azaltmaya yönelik bir dizi stratejinin parçası olarak HIV ile mücadelede kullanılmalıdır. Bugün, HIV/AIDS eğitiminin kültürel olarak duyarlı ve yerel bağlamlara uyarlanabilir olması gerektiği yaygın olarak kabul edilirken, etkili HIV/AIDS eğitiminin, uygulamaları ve tutumları sürdüren derinden benimsenen kişisel, örgütsel ve toplumsal değerlere meydan okuması gerektiği de açıktır. Öğretmenlerin bu yeni rolü ve gerektirdiği yaklaşım, ders materyalini, sınıf tartışmalarını, ders planlamasını ve öğretme ve öğrenme yöntemlerini yeni ve farklı şekillerde etkiler (Smith vd., 2007, s. 1).

3. BİREYLERİN TOPLUMSAL GÜVENLİK KONUSUYLA YURTTAŞLIK KATILIMI

Güvenlik konusunda ise öğrencilerin, yaşamış oldukları toplumda saldırganlık, şiddet, cinsel taciz uyuşturucu ve alkol gibi istenmeyen eylemlere karşı kendilerini korumaları, trafik, sel, depresyon, yangın gibi can güvenliklerine tehdit oluşturan ve çevrelerinde yaşanabilecek tehlikelere karşı farkındalıklarının artırılarak kendilerini korumayı bilen yurttaşların yetişmesi için okullarda yetkinliklerinin artırılması gereklidir. Bireyselliğin arttığı günümüz toplumlarında çocuğun eğitim sorumluluğu giderek okullara devredilmektedir. Değişen sosyo-ekonomik koşullar toplumların aile yapılarında da farklılığa neden olmuştur. Aileler çocuklarına daha az zaman ayırmaktadır (Dönmez, 2001, s. 64). Bundan dolayı da okullar öğrencilere güvenlik konusunda bilinç oluşturacak çalışmalar yapabilir. Örneğin; bireylerin silah konusunda

farkındalıklarını geliştirmek için çalışma yapılmıştır. Aktif yurttaşlık, topluluk sorunlarının üstesinden gelmek için hükümetle birlikte çalışmak anlamına gelmektedir. Öncelikle öğrenciler bölgesel gıda bankasıyla görüşene kadar geçen süre zarfında yerel yönetimlerin yapısını ve işlevini anlamak için çalışmışlardır. Öğrenmeleri soyut değil, amaca yönelik bir araç olarak göze çarpıyordu. Öğrenciler bir düzineden fazla yerel yemek büfesiyle görüşmüşlerdir. Yerel ajanslarla yazışmışlardır. Kendi okullarının ihtiyacını değerlendirmişlerdir. Bir kiler kurmayı önermek için okul yönetimi ve personeli ile bir araya gelmişlerdir. Maliyet analizleri yapmışlardır. Son olarak gıda bağışları elde etmek için bir strateji belirlemişlerdir. Öğrenciler, toplumlarında bir fark yaratmak konusunda tutkuluydu. Bir rehber olarak ‘Yeni nesil Yurttaşlık’ ile öğrenciler her yıl için önemsedikleri toplum sorunlarını belirleyerek başlamışlardır. Öğrenciler toplumda nasıl bir fark yaratabileceklerini tartışmışlardır. İlk adım, temel nedeni belirlemektir—sorun neden var? Oradan bir hedef formüle etmeye başlamışlardır. Bu konuda sınıf birlikte makaleleri ve raporları ele almışlardır. Eyalet yasalarını incelemişlerdir. Uzmanları sınıflarına davet etmişlerdir. Evlerde çok fazla emniyetsiz silah olduğunu öğrenmişlerdir. Küçük çocuklar veya depresyondaki gençlerin onları bulup kendilerine zarar vermeleri çok kolaydı. Öğrenciler hedef belirlemişlerdir. Ev sakinlerinin istenmeyen silahları bakkal hediye kartlarıyla değiştirebilme, evde bulunan silahları çocuklardan uzak tutma konusunda bir farkındalık kampanyası hazırlama, şehir çapında bir silah geri satın alma programı oluşturma, şehirde değişim yaratma ve değişikliği yürürlüğe koyma yetkisinin kimde olduğunu belirleme gibi hedefler belirlemişlerdir. Bu noktada karar vericileri ikna etmeye yardımcı olabilecek grup ve bireylerden oluşan koalisyonlar kurmaları gerekiyordu. Ardından, bu yetişkinleri ikna etmek için hangi taktiklere ihtiyaçları olduğunu belirlemeye ihtiyaç vardı. Öğrenciler toplum desteğini sağlamak için e- postalar yazma, yerel kuruluşlarla toplantı düzenleme, araştırma sonucunda bir doküman hazırlama, kamuoyu oluşturmak için bir anket yürütme gibi konuları tartışmışlardır. Çalışma, doğası gereği normal sınıf ödevlerinden daha ayrıntılı yapılandırılmıştır. Tanıdık beş paragraflık makale veya powerpoint sunumu artık geride kalmıştır. Farklı toplumlardan yardım isteyen mektuplar, yerel gazetede yayınlanan ve güvenli olmayan silahların tehlikesini ayrıntılarıyla anlatan e-postaları yeniden yazmak gerektiriyordu. Öğrenciler; yerel kuruluşlarla toplantı düzenleme, radyoda röportaj yapma, çeşitli dinlere mensup bireylere mektuplar yazarak farklı görüşler alma, silah mevzuatına ilişkin argümanları araştırma ve kamuoyunda farkındalık oluşturmak için anket yürütmeyi tercih etmişlerdir.

Sayırsız e-posta, telefon görüşmesi ve toplantı yoluyla öğrenciler, şehirde otuzdan dan fazla inanç evini, kâr amacı gütmeyen kuruluşları ve yerel işletmeler ile güçlü bir iş birliği yapmışlardır. Öğrenciler tarihi hareketleri ve olayları okuyup tartıştıkça, Amerikan olmanın ne anlama geldiğine yönelik olarak yapılan girişimlerinden rahatsız oldukları için ülke çapında yaşanan hoşgörüsüzlükle daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Öğrenciler sadece kendi öğrenmelerine odaklanmamışlardır. Başka bireylerinde öğrenmeye ihtiyacı olduğunu fark etmişlerdir. Öğrenciler birlikte ülkenin eşitlik mücadelesinin karmaşık tarihini birlikte izleyen kilit bir kavramı, federal yasayı veya Yüksek Mahkeme kararını ele almayı ve açıklamayı seçmişlerdir. Ayrıca Kadına Yönelik Şiddet Yasasına kadar uzanan konuları araştırmışlardır. Yapısal ırkçılık, bilinçsiz önyargı ve kimlik gibi terimleri birbirinden ayırıp kavramlaştırmışlardır (Lander, 2018).

Yurttaşların toplumsal güvenlik konusunda bilinçlendirmek için yurttaşlık okuryazarlığı eğitimiyle hem kişisel farkındalıklarının hem de toplumsal farkındalıkları arttırılarak tehlikelere karşı kendilerini korumayı ve sorumluklarının bilincinde olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda bireyler dijital dünyanın zararlarından korunarak güvenlikleri sağlanmalıdır. Teknolojinin her yerde yaygınlaştığı 1984'ten sonra doğan bireyler “dijital yerliler” olarak söz edilmektedir. Dijital yerlileri eğiten ve dijital alanlarla ilgili vatandaşlık becerilerini geliştirmeye çalışan sosyal bilgiler eğitimcileri zorluklar yaşamaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, çocukları kendilerini ifade etme ve katılımcı vatandaşlık biçimleri için genel ağıın işlevlerini bilen vatandaşlar olarak hazırlayan dijital alanlarda etkileşim için güçlü bir temel oluşturmada kritik bir rolü vardır. Çocuklar dijital ortamları saran ticari güçlerin ya da kötü zihniyetli bireylere maruz kalacaklardır. Çocukların teknolojiyle ilgili çok çeşitli deneyimleri olduğundan siber okuryazarlık konusunda eğitim verilmelidir. İfade edilen konuların kesişimi bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Çocuklar, dijital alanlarda vatandaş olarak işlev görme kapasitelerini geliştiren amaçlı öğretimden yararlanmalıdırlar. Medya okuryazarlığının önemini kabul eden 50 eyaletin tamamı, eğitim standartlarına bu becerilerin öğrenilmesi için gerekli şartları dahil etmiştir. Ancak, kılavuz genellikle bu hedeflere ulaşmak için öğretim programına veya belirli bir öğretim stratejilerine bağlı değildir. Örgün eğitimin dışında, güvenli uygulamalar konusunda farkındalığı arttırmak, yapıcı, üretken ve sosyal katılıma teşvik eden bir çevrimiçi katılım kültürü konusunda yetkinlik kazandırılmalıdır (Berson ve VanFossen, 2008).

4. DİJİTAL OKURYAZARLIK YOLUYLA BİREYLERİN YURTTAŞLIK KATILIMI

Dijital okuryazarlık ve yurttaşlık katılımına yönelik yapılan çalışmada katılımcılar yeteneklerini çeşitli kategorilerde sıralamışlardır. Bu kategoriler şu şekildedir. Arkadaşlarının bloglarında veya mini ana sayfalarında gezinme, çevrimiçi bülten panolarına resim yükleme, e-posta gönderme, web sitelerinden belge veya resim indirme, web’te müzik dinleme, video klip izleme, video dosyalarını diğer cihazlara aktarma şeklindedir. İnternet bilgi okuryazarlığı ile ilgili sorular ise kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları işlemlerle ilgilidir. İnternet bilgi okuryazarlığı için şu maddeler yer almıştır; gerekli bilgiyi bulmak için bir arama motoru seçme, bilgi aramak için soruları formüle etme, arama seçeneklerini manipüle etme, arama sonuçları arasından gerekli bilgileri belirleme ve bilgi kaynaklarını değerlendirmedir. Okulun yurttaşlık öğretim programında aile geçmişi ve performansı da öğrencilerin politik sosyalleşme sürecinde geleneksel olarak etkili oldukları düşünülen aile ve okul faktörlerini kontrol değişkenleri olarak dahil edilmiştir. Aile geçmişi değişkenleri gelir, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve aile iletişimidir. Okul aynı zamanda önemli bir politik sosyalleştirme aracı olduğundan, okul öğreniminin etkisini kontrol etmek için öğrencilerin yurttaşlık bilgisi notları da dahil edilmiştir. Medya kullanımı konusunda ankete katılanlara haftada gazete okumak, televizyon izlemek ve interneti kullanmak için harcadıkları süre sorulmuştur. İnternet kullanımı üç kategoriye ayrılmıştır; bilgi arama, iletişim ve eğlence şeklindedir. Katılımcılardan bu amaçların her biri için çevrimiçi olarak ne kadar zaman harcadıkları 5 puanlık bir ölçek ile derecelendirmeleri istenmiştir. Bilgi amaçlı kullanım (e-posta, haber ve mesaj panoları aracılığıyla bilgi arama), iletişimsel kullanım (Facebook, bloglar ve bloglar gibi sosyal medya) çevrimiçi sohbet platformları) ve eğlence kullanımı (YouTube ve P2P, müzik ve oyun siteleri) şeklinde kategorileştirilmiştir. Ayrıca, alternatif katılım biçimlerine katılma düzeyleri, kurumsal katılım biçimlerine katılma düzeylerinden daha yüksektir. Medya kullanım süresi değişkenlerinin hiçbirisi, katılımcıların siyasi veya sosyal ilgi düzeyleriyle ilişkili değildi. Çalışmaya katılanların interneti kullanarak geçirdikleri süre önemli olmasa da bilgi kullanımları ile sosyal konulara ilgi düzeyleri pozitif ilişkilidir. İnternet bilgi okuryazarlığının katılımcıların yurttaşlık katılımındaki rolünün önemini göstermiştir. Akranlarla yorum paylaşmayı ve mesaj alışverişini içeren hem bilgilendirici hem de iletişimsel kullanım, katılımcıların alternatif katılım biçimlerine katılımını etkilemiştir. Bu, yeni ve alışılmamış eylemleri harekete

geçiren mesajların çevrimiçi ortamda yaygın olduğu ve katılımcıların bu tür mesajlardan etkilendiği sonucu çıkarılmıştır. Gerçekten de İnternet'in sağladığı bilgi edinme ve iletişim fırsatları, yeni yurttaşlık katılım biçimleri için yapı taşlarıdır. Çalışmaya katılanların internet okuryazarlık düzeylerinin politik yeterlilikleri üzerindeki etkisini incelemek için son analiz yapılmıştır. Bağımsız değişkenler arasında internet bilgi okuryazarlığı en etkili olanıdır. İnternet beceri okuryazarlığı politik etkinlik ile negatif ilişkilidir. Ayrıca, ankete katılanların İnternet'i kullanarak geçirdikleri süre, politik etkinlikleriyle negatif olarak ilişkilidir. İnternetin iletişimsel kullanımının siyasi etkinlikleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılanların siyasi etkinlikleri, halkın bilgileri ve fikirleriyle karşılaştıkça ve birbirlerinin mesajlarıyla bağlantı kurdukça artmıştır. Aile geçmişinin önemli bir etkisi olmamasına rağmen, okulun yurttaşlık bilgisi dersleri genel siyaset bilgisi sağladığı ve katılımcıları siyasi sistemin nasıl çalıştığını anlamaya teşvik ettiği belirlenmiştir. Sonuç olarak internet, sivil hayattaki en güçlü araç olabilir. Bireylerin yurttaşlık katılım uygulamaları için alan sunduğu tespit edilmiştir. Bireylerin interneti daha yüksek erişim ve kullanım potansiyeli ile kullanmış olsalar bile, belirli bir İnternet bilgi okuryazarlığı düzeyi olmadıkça, yurttaşlık katılım düzeyi düşük kaldığı belirlenmiştir. İnternet bilgi okuryazarlığı, Koreli gençlerin sosyal katılımını engelleyen kültürel geçmişe sahip olsa bile, daha yüksek düzeyde yurttaşlık katılımı gösterdikleri belirlenmiştir (Kim ve Yang, 2016)

Günümüzde dijital okuryazarlık ve yurttaş gazeteciliği ön plana çıkmaktadır. Durdurulamaz teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler sebebiyle birçok gazete okuyucusu haberleri internetten takip etmektedir. Günümüzde yurttaş gazeteciliği, katılımcı kültürü ve haber ekosistemlerinin yükselişini sağlamaktadır. Akademisyenler ve gazetecilik uzmanları, gazetecilikte sürmekte olan teknolojik, ekonomik ve sosyal devrime yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda yurttaş gazeteciliğinin ne olabileceğini, onu kimin okuyup yazacağını, üretim şeklinin nasıl olacağı ve bu değişikliklerin demokrasi üzerinde ne gibi etkiler sunacağını tartışmaktadırlar. Dijital ortamlarda yurttaş okuryazarlığı yetkinliğini geliştirmek için gerekli olan okuma ve yazma becerileri bireylerde geliştirilmelidir. Çünkü yeni teknolojiler yurttaşlık okuryazarlığında aktif bir rol oynar. Yurttaş gazeteciliği medyada daha fazla katılım göstererek demokratikleşme sürecine önemli katkılar sunar. Haberin bilinçli tüketimi, kişinin kendi içerik editörü gibi davranması ve haber tüketicisi olduğu kadar üretici olarak da yer alabilmesi yurttaş gazeteciliğinin önemli

bir niteliğidir. Bireyler toplumsal olaylara yönelik olarak haber tüketicileri ve haber yapımcıları ile yurttaş gazetecileri olarak etkileşime girebilmektedirler. Arap Baharı'ndan veya daha sonra işgal hareketlerinden gelen her You Tube videosu yurttaşlık katılımına katkı sağlamaktadır. Hem yurttaş gazeteciliği hem de katılımcı kültür, medya ve izleyici arasındaki değişen ilişkileri açıklamaya yardımcı olmaktadır. Yurttaş gazeteciliğini katılımcı kültürün bir örneği olarak görülmektedir. Katılımcı kültür terimi, eski pasif medya izleyiciliği kavramlarıyla çelişmektedir. Medya üreticilerini ve tüketicilerini birbirinden ayrı rollere sahip bireyler gibi bahsetmek yerine, birbirini tamamlayan ve birbiriyle etkileşime giren katılımcılar olarak görülebilir. Katılımcı kültür, insanların haberleri okuma ve yazma şeklini değiştirmiştir. Günümüzde okumaya, yazmaya dahil olan roller, kurallar ve araçlar değişmiştir. Katılımcı kültür teknolojideki sürekli ilerlemeler ve davranışlardaki değişikliklerle mümkün kılınmaktadır. Katılımcı kültür yoluyla gazeteciliğin rolündeki değişim, aynı şekilde yurttaşın rolünde de bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu da izleyici yurttaştaki önemli gelişmelerle ilgilidir. İzleyici yurttaş ve kolektif zeka kavramlarıyla bağlantılı olarak bu değişimin neleri gerektirebileceğine dair bir anlayış söz konusudur. Artık izleyici yurttaş; gazetede yazılanları sadece okuyan değil, toplumda yaşanan gelişmeleri değerlendiren, toplumsal sorunlara odaklanan ve bilgiye erişmek için gerekli olan yetkinliklere sahip bireyler olarak ifade edilmektedir. Yurttaş gazeteciliği modeli, muhabirlik, güncel Facebook güncellemeleri ve serbest raporlamaya kadar her şey olarak tanımlanan haberleri üretmeyi, izlemeyi ve tüketmeyi içerir. Katılımcı kültür aracılığıyla yurttaş gazeteciliğinde yaşanan bu değişimin devam eden sonuçları hem yurttaşın hem de basının önemli rol oynadığı yeni haber ekosistemidir. Birey, bu haber ekosistemleri içinde medyada yer alan, tüketen, katkıda bulunan ve iş birliği yapan kişi olarak haber döngüsünün merkezinde yer alır. Yurttaş gazeteciliğinin potansiyel avantajlarından biri de birden fazla bakış açısıyla bağlantı kurmanın ve okuyucuların bunları karşılaştırmasına izin vermektedir. Yurttaş gazeteciliği, geleneksel gazetecilikten daha fazla alternatif bakış açısı sunar. Çalışmada yurttaş gazeteciliğinin en büyük görevinin yurttaş okuryazarlığını bireylere öğretmek olduğuna dikkat çekilir. Yurttaş gazeteciliğinde erişime dikkat çekilmektedir. Öğrencilerin evde internete erişimleri hafife alınmamalıdır. Bazı öğrenciler hala bu erişimden yoksundur. Bu öğrenciler internete erişebilmek için kütüphanedeki halka açık bilgisayarlarla giriş yaparlar. Ancak bir halk kütüphanesi bilgisayarı hiçbir zaman bir ev bilgisayarı kadar kullanışlı değildir. Öğrencilerin demokratik katılımlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için öğretmenlere ve eğitim

sistemine görev düşmektedir. Yurttaş okuryazarlığının giderek dijital alana taşınmasıyla, bloglar ve web haberleri okuryazarlığı uygulamaları pedagojik değerlendirmelere girmesi gerektiği belirtilmiştir (Leake, 2012).

Dijital medya okuryazarlığına yönelik yapılan çalışmada hem lise hem de üniversite düzeyinde birçok gencin dijital medya okuryazarlığı etkinliklerine katılım düzeyleri tespit edilmiştir. Lisedeki gençlerin %40 ve %57'si arasında çevrimiçi medeni ve siyasi bilgilerle ilgili eğitimlerden her birine- sık sık- veya -çok sık- katıldığı, %20'den daha azı ise bu tür eğitimlere hiç katılmadığı belirlenmiştir. Bireylerin üniversite düzeyinde dijital medya okuryazarlığı yetkinliğine daha çok sahip olduğu ancak web üzerinde içerik oluşturma yetkinliklerine daha az sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Kadın üniversite öğrencilerinin dijital medya okuryazarlığı faaliyetlerine erkek öğrencilere göre daha fazla katıldıkları görülmüştür. Siyasal ilginin lisedeki medya okuryazarlığı etkinlikleriyle ilişkili olmadığı, ancak üniversite düzeyinde dijital medya okuryazarlığı etkinliklerinin olumlu bir şekilde siyasal ilgi oluşturduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerinin liseye devam eden çocukları ile sosyal ve politik meseleleri tartışmaları ve sık sık bu tartışmalara çocukların dahil ettiği bir aile ortamında büyüyenler, anne ve babalarının bakış açılarına sahip olmakla birlikte çevrimiçi siyasal katılımı farklı bakış açıları arama eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Bu durumun üniversite öğrencilerinde çevrimiçi siyasal katılım konusunda ebeveyn etkisinin önemsiz olduğu araştırma sonucunda belirlenmiştir (Kahne, vd., 2012).

5. SONUÇ

ABD ve Kore gibi ülkelerde sağlık, güvenlik ve dijital okuryazarlığa yönelik yapılan çalışmaların sonucunda öğrencilerde toplumsal sorunları fark etme, çözüm üretme, önerilerde bulunma, yaşamış oldukları topluma karşı tutku geliştirme gibi kazanımlar sağladıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerde işbirliği, araştırma, problem çözme, iletişim, yeniden düşünme, eleştirel düşünme, katılım ve kişisel farkındalık gibi yurttaşlık katılımı için gerekli olan becerilerin geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Okullar öğrencilerde davranış değişikliği gerçekleştirmek için kilit rol oynar. Okulların temel aktörü olan öğretmenler öğrencilere olumlu edinimler kazandırmak için materyaller, farklı yöntem ve teknikler kullanabilirler. Öğretmenler öğrencileri sağlık, güvenlik ve dijital okuryazarlık konusunda farkındalığını artırma, yapıcı, üretken ve sosyal katılıma teşvik eden bir katılım kültürü konusunda edinim sağlamalarına yönelik çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Berson, M.J., & VanFossen, P.J. (2008). Another look at civic literacy in a digital age. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 8(3), 219-221.
- Chessin, D., Moore, V., & Theobald, B. (2011). Exploring civic practices and service learning through school-wide recycling. *Social Studies and the Young Learner*, 24(2), 23-27.
- Dönmez, B. (2001). Okul güvenliği sorunu ve okul yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(25), 63-74.
- Eichler, K., Wieser, S., & Brügger, U. (2009). The costs of limited health literacy: A systematic review. *International Journal of Public Health*, LIV, (5) 313-324.
- Hammett, D., & Staeheli, L. (2009). *Citizenship education in South Africa: a report to schools*. <http://danhammett.wordpress.com/research/> 25.02.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Kahne, J., Lee, N. J., & Feezell, J. T. (2012). Digital media literacy education and online civic and political participation. *International Journal of Communication*, 6, 24.
- Kanj, M., & Mitic, W. (2009). Health Literacy and Health Behaviour. Eastern Mediterranean Region, World Health Organization.
- Kim, E., & Yang, S. (2016) Internet literacy and digital natives' civic engagement: Internet skill literacy or Internet information literacy? *Journal of Youth Studies*, 19(4), 438-456.
- Lander, J. (2018). Civic in action. *Social Education*, 82(5), 264–266.
- Leake, E. (2012). The open gates of the fourth estate: Civic literacy meets citizen journalism. *In Composition Forum*. Association of Teachers of Advanced Composition. 25, 1-16.
- Novas, C. (2006). The political economy of hope: Patients' organizations, science and biovalue. *BioSocieties*, 1(3), 289-305.

Schiavo, R. (2007). *Health communication from theory to practice*. ABD: Wiley Publishers.

Smith, R. L. (2007). *The link between health, social issues, and secondary education: life skills, health, and civic education*. World Bank Publications. 100.

Turan, Ç., İleri, E., Şaman, S., Şaman, M., & Ay, E. (2024). Eğitimde öğrenci güvenliği ve sağlık eğitimi. *International QMX Journal*, 3(2), 1048-1055.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ KAPSAMINDA SOSYAL BİLGİLER, HAYAT BİLGİSİ, İNSAN HAKLARI, VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ İLE T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Muhammet Fatih KIZILKAYA¹

1. GİRİŞ

Toplumların sosyal yapısını etkileyen ve giderek artan sorunlar, küresel ölçekte yaygın bir olgu haline gelmiştir (Öztürk, 2011). Bu sorunlar karşısında bireylerin yaşam kalitelerini yükseltmek ve toplumsal refaha katkı sağlamak amacıyla eğitime yöneldikleri gözlemlenmektedir. Eğitim, yalnızca bilgi edinmeyi değil, aynı zamanda ahlaki, erdemli ve toplum yararına bireylerin yetiştirilmesini hedefleyen bir süreçtir. Türk eğitim sistemi de bu doğrultuda, adalet, hikmet, merhamet, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, faydalılık ve güzellik gibi değerlere dayalı bir medeniyet mirasını esas alarak, Türkiye Yüzyılı'nda bu mirası gelecek nesillere aktarmayı amaçlamaktadır (MEB, 2024a). Bireyin çok boyutlu gelişimini destekleyen Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bütüncül bir eğitim yaklaşımını temel alır. Bu model, bireyin doğuştan gelen özelliklerini koruyup geliştirmeyi, karakterini olgunlaştırarak bütüncül bir kişilik oluşturmayı ve bireyin potansiyelini hayata geçirmesini hedeflemektedir. Ayrıca, birey ve toplum arasında ahlaki ve akılcı bir uyum oluşturarak insanın varoluşsal değerlerini anlamlandırmasını ve bu değerler ışığında hayatı anlamlı hale getirmesini amaçlamaktadır (MEB, 2024a).

Öğretim programları, bireylerin bilişsel ve ahlaki gelişimlerini destekleyerek, toplumun kültürel normları ve eğitim politikaları çerçevesinde tasarlanır. Aynı zamanda, öğrencilerin yaş, ilgi alanları ve gelişim düzeylerine uygun bir rehberlik sağlayarak, karar verme süreçlerini destekleyen bir araç olarak işlev görür (Yazar & Yanpar Yelken, 2011). Öğretim programlarının başarısı, öğrencilerin insan haklarına saygılı, adil, dürüst, barışçıl ve demokratik değerleri benimseyen bireyler olarak topluma katkı sağlamalarıyla ölçülür. Bu programlar, yalnızca akademik bilgi edinimini değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin benimsenmesini de hedefler. Eğitim anlayışının somut bir yansıması olan öğretim programları, insanın bütüncül gelişimini esas alır (MEB, 2024a).

¹ Dr., Sosyal Bilgiler Eğitimi, mfatihkizilkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7143-279X

Bireylerin toplumsal sorunlara çözüm üretmesi ve demokratik değerleri içselleştirerek yaşamlarına yön vermesi, öğretim programlarının temel amaçları arasındadır. Bu programların bir parçası olan sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin olumlu tutum ve değerler geliştirmelerini sağlayarak toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmayı hedefler. Sosyal bilgiler öğretim programları aracılığıyla bireylere, içinde yaşadıkları toplumun değerlerini benimsetme ve bu değerlere uygun davranışlar kazandırma amaçlanmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi, farklı disiplinlerden yararlanarak sosyal ve beşerî bilimlerin vatandaşlık eğitimi kapsamında incelenmesini sağlar. (NCSS, 2010). Değer sahibi olmayan bireylerin, bilgilerini insanlık ve çevre yararına olmayan şekillerde kullanma ihtimali göz önüne alındığında, sosyal bilgiler eğitiminin bireylerin etik değerlerini geliştirmeye öncelik vermesi büyük önem taşır. Bu bağlamda sosyal bilgiler eğitimi, belirli tutum ve değerlere sahip, demokrasiye güçlü bir bağlılık gösteren bireyler yetiştirmeyi hedefler (Öztürk, 2011). Çünkü değerler, bireylerin davranışlarını, seçimlerini ve dünya görüşlerini şekillendiren temel unsurlardır (Merey vd., 2012). Sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin toplum içindeki rollerini ve sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olmada önemli bir rol oynar. Bu süreçte değerler eğitimi, sosyal uyum ve toplumsal gelişme için gerekli olan ahlaki ve etik bir pusula görevi görür (Kan, 2010). Değerler eğitiminin gerekliliği, bireylerin farklı düşünce ve inançlara hoşgörüyle yaklaşmalarını sağlamanın yanı sıra, demokratik değer, tutum ve inançların bireylerde kökleşmesini sağlama sorumluluğunu taşır. Yalnızca toplumun devamlılığına yaptıkları katkı bile, değerlerin eğitimdeki önemini ortaya koymaktadır (Şen, 2007).

OECD'ye (2021) göre değerler, “neyin iyi, doğru ve arzu edilir olduğuna ilişkin derinlemesine yerleşmiş inançlar” olarak tanımlanmaktadır. Değerler, belirli bir nesne, kişi ya da olaya yönelik tutarlı bir şekilde olumlu veya olumsuz tepki verme eğilimi olan tutumlardan bu yönüyle ayrılmaktadır. Aynı zamanda, değerler bireylerin davranışlarını ve karar alma süreçlerini yönlendiren temel ilkeler olarak işlev görmektedir. Erdem (2003), değerleri bireylerin tercihlerini ve davranışlarını etkileyen ve önemli olanı belirleyen anlayışlar olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımda ise değerler, toplumun ortak kabul ettiği ve uyulması beklenen davranış standartları olarak ifade edilmektedir (Yaman, Taflan, & Çolak, 2009).

Değerler, doğuştan gelen içsel değerler (sevgi, ilgi, dürüstlük gibi) ve çevresel etmenlerden etkilenen dışsal değerler (statü, hırs, kültürel gelenekler gibi) olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Bu yaklaşım, değerlerin eğitimdeki rolünü ve toplumsal yapılarla olan ilişkisini daha derinlemesine kavramamıza olanak sağlamaktadır. Bayero (2021), değer eğitimi “değer verme, takdir etme, kıymetini bilme ve bir şeyin değerinin doğası ve miktarı hakkında yargıda bulunma eylemi” olarak tanımlamaktadır. Değer eğitimi, bir toplumun önemli gördüğü ideallerin öğretildiği ve öğrenildiği bir süreçtir. Bu sebeple sosyal bilgiler eğitimi ile değerler eğitimi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretim programı ve değerler üzerine alan yazın incelendiğinde, çeşitli çalışmaların var olduğu görülmektedir. Merey ve arkadaşları (2012), Türkiye ve ABD sosyal bilgiler öğretim programlarını değerler eğitimi açısından karşılaştırmış; Türkiye programında bireysel ve toplumsal değerlere, ABD programında ise demokratik değerlere daha çok vurgu yapıldığını belirtmiştir. Kafadar ve arkadaşları (2018), farklı ülkelerin sosyal bilgiler programlarını incelemiş ve Türkiye’de değerlerin genelde ders kitapları ve öğretmen anlatımlarıyla, ABD ve Fransa’da ise öğrenci merkezli etkinlikler ve tartışmalarla kazandırıldığını tespit etmiştir. Balcı ve Yelken (2013), öğretmen görüşlerine dayalı olarak, sosyal bilgiler programındaki değerler ve uygulamaları ele almış; öğretmenlerin değer eğitiminin önemini vurguladığını ancak zaman yetersizliği, aile ve çevrenin ilgisizliği gibi engellerle karşılaştığını ortaya koymuştur. Gömleksiz ve Cüro (2011), öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki değerlere genel olarak olumlu tutum sergilediğini, ancak bazı değerlere yönelik tutumların diğerlerine göre daha düşük olduğunu belirtmiştir. Yigittir ve Kaymakçı (2012), sosyal bilgiler dersine yönelik etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımlarını desteklediğini ve öğretim programının değer eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmalar, sosyal bilgiler öğretim programlarında değer eğitiminin önemini ve uygulamalarda karşılaşılan güçlü yönler ile eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Bu sebeple gerçekleştirilen çalışma, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarındaki değerlerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve bu değerlerin mevcut öğretim programlarına nasıl entegre edildiğinin açık bir şekilde ortaya konması açısından oldukça önemlidir. Gerçekleştirilen çalışma, programlarda yer alan değerlerin güçlü olduğu alanları, yeterince vurgulanmayan

değerleri ve daha fazla ön plana çıkması gereken değerleri ders, sınıf, öğrenme alanları ve üniteler bağlamında ortaya koyarak, programın içeriğini derinlemesine inceleyen bir analiz sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde Sosyal Bilgiler öğretim programları ile Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin değerler eğitimi açısından mevcut durumunu kapsamlı bir şekilde analiz etmektir.

2. PROGRAMLARDA YER ALAN DEĞERLER

Bu bölümde, ilkokul ve ortaokul müfredat programlarında yer alan çeşitli derslerin (Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük) öğretim programlarında vurgulanan değerler ele alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Sınıflara Göre Toplam Değer Sayıları

DEĞERLER	Sınıflara Göre Toplam Değer Sayıları							
	1. SINIF	2. SINIF	3. SINIF	4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Adalet	1	1	2	1, 1*	1*	1*	1*	1
Aile Bütünlüğü	1	1	1	2, 2*	-	2*	1*	-
Çalışkanlık	2	4	5	1, 2*	1*	1*	2*	2
Dostluk	-	1	2	1, 1*	-	-	3*	1
Duyarlılık	1	2	2	2, 2*	2*	3*	3*	1
Dürüstlük	-	1	2	1, 1*	-	2*	-	-
Estetik	1	2	1	2, 2*	-	-	-	1
Mahremiyet	2	1	1	1, 1*	1*	1*	-	1
Merhamet	2	-	2	1, 1*	-	-	1*	-
Mütevazılık	1	1	1	1, 1*	-	-	-	-
Özgürlük	3	1	3	2,-	1*	1*	2*	3
Sabır	2	2	3	1, 1*	-	-	-	2
Sağlıklı Yaşam	1	1	2	-, 1*	-	1*	-	-
Saygı	5	3	3	3, 3*	-	1*	2*	2
Sevgi	3	4	1	1, 1*	2*	-	3*	1
Sorumluluk	3	2	4	2, 3*	2*	2*	2*	3
Tasarruf	-	1	1	1, 1*	2*	-	-	-
Temizlik	2	1	2	1, 1*	1*	1*	-	-
Vatanseverlik	1	2	4	3, 4*	5*	5*	3*	4
Yardımseverlik	-	-	3	1, 1*	2*	-	1*	3

***Sosyal Bilgiler öğretim programında yer almaktadır.**

Tablo 1 incelendiğinde, öğretim programlarında toplam 20 farklı değerın öğrencilere kazandırılmasının hedeflendiğı görölmektedir. 1., 2. Ve 3. Sınıflardaki değerler Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, 1. Sınıfta 16, 2. Sınıfta 18 ve 3. Sınıfta ise toplamda 20 farklı değerın öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır. 4. Sınıfta yer alan İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında 19 değerın aktarılması hedeflenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ise 4. Sınıfta 19,

5. Sınıfta 10, 6. Sınıfta 12 ve 7. Sınıfta 12 değerin öğrencilere kazandırılması öngörülmüştür. 8. Sınıfta okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde toplam 13 değerin öğrencilere aktarılması amaçlanmıştır.

Öğrenme alanları bazında incelendiğinde, 1. Sınıfta en fazla aktarılmaya çalışılan değer «Saygı» olup, bu değer beş farklı öğrenme alanında işlenmiştir. 2. Sınıfta «Çalışkanlık» ve «Sevgi» değerleri dört farklı öğrenme alanında yer almaktadır. 3. Sınıfta ise «Çalışkanlık» değeri beş farklı öğrenme alanında vurgulanmıştır. 4. Sınıfta «Vatanseverlik» değeri dört farklı öğrenme alanında ele alınırken, 5. Ve 6. Sınıflarda yine «Vatanseverlik» değeri beş farklı öğrenme alanında işlenmiştir. 7. Sınıfta «Dostluk,» «Duyarlılık,» «Sevgi» ve «Vatanseverlik» değerleri üç farklı öğrenme alanında aktarılmaya çalışılmıştır. 8. Sınıfta ise en fazla kazandırılmaya çalışılan değer «Vatanseverlik» olmuştur.

Tablo 2. Sınıflara Göre Yer Alan Değerler

Sınıflara Göre Yer Alan Değerler			
1. SINIF	2. SINIF	3. SINIF	4. SINIF
Adalet	Adalet	Adalet	Adalet
Aile	Aile	Aile Bütünlüğü	Aile Bütünlüğü
Bütünlüğü	Bütünlüğü		
Çalışkanlık	Çalışkanlık	Çalışkanlık	Çalışkanlık
Duyarlılık	Dostluk	Dostluk	Dostluk
Estetik	Duyarlılık	Duyarlılık	Duyarlılık
Mahremiyet	Dürüstlük	Dürüstlük	Dürüstlük
Merhamet	Estetik	Estetik	Estetik
Mütevazılık	Mahremiyet	Mahremiyet	Mahremiyet
Özgürlük	Mütevazılık	Merhamet	Merhamet
Sabır	Özgürlük	Mütevazılık	Mütevazılık
Sağlıklı Yaşam	Sabır	Özgürlük	Özgürlük
Saygı	Sağlıklı Yaşam	Sabır	Sabır
Sevgi	Saygı	Sağlıklı Yaşam	Saygı
Sorumluluk	Sevgi	Saygı	Sevgi
Temizlik	Sorumluluk	Sevgi	Sorumluluk
Vatanseverlik	Tasarruf	Sorumluluk	Tasarruf
	Temizlik	Tasarruf	Temizlik
	Vatanseverlik	Temizlik	Vatanseverlik
		Vatanseverlik	Yardımseverlik
		Yardımseverlik	

Tablo 2 incelendiğinde, Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi, Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarında yer alan değerlerin sınıf düzeylerine göre dağılımları görülmektedir. 1. Sınıfta “Dostluk”, “Dürüstlük”, “Tasarruf” ve “Yardımseverlik” değerlerine yer verilmezken, 2. Sınıfta “Merhamet” ve “Yardımseverlik” değerlerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın, 3. Sınıfta tüm değerler öğretim programına dahil edilmiş, 4. Sınıfta ise “Sağlıklı Yaşam” değerinin

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi öğretim programında yer almadığı belirlenmiştir. Bu durum, değer aktarımının öğretim programlarında sınıf düzeyine göre farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Sınıflara Göre Yer Alan Değerler

Sınıflara Göre Yer Alan Değerler				
4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Adalet	Adalet	Adalet	Adalet	Adalet
Aile Bütünlüğü	Çalışkanlık	Aile Bütünlüğü	Aile Bütünlüğü	Çalışkanlık
Çalışkanlık	Duyarlılık	Çalışkanlık	Çalışkanlık	Dostluk
Dostluk	Mahremiyet	Duyarlılık	Dostluk	Duyarlılık
Duyarlılık	Özgürlük	Dürüstlük	Duyarlılık	Estetik
Dürüstlük	Sevgi	Mahremiyet	Merhamet	Mahremiyet
Estetik	Sorumluluk	Özgürlük	Özgürlük	Özgürlük
Mahremiyet	Tasarruf	Sağlıklı Yaşam	Saygı	Sabır
Merhamet	Temizlik	Saygı	Sevgi	Saygı
Mütevazılık	Vatan-severlik	Sorumluluk	Sorumluluk	Sevgi
Sabır	Yardım-severlik	Temizlik	Vatan-severlik	Sorumluluk
Saygı		Vatan-severlik	Yardım-severlik	Vatan-severlik
Sevgi				Yardım-severlik
Sorumluluk				
Tasarruf				
Temizlik				
Vatanseverlik				
Yardımseverlik				

Not: 4.,5.,6. Ve 7. Sınıfta yer alan değerler Sosyal Bilgiler öğretim programında yer almaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarında yer alan değerlerin sınıf düzeylerine göre dağılımları analiz edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretim programında 4. Sınıf düzeyinde “Özgürlük” değerine yer verilmediği görülmektedir. 5. Sınıfta ise “Aile Bütünlüğü,” “Dostluk,” “Dürüstlük,” “Estetik,” “Merhamet,” “Mütevazılık,” “Sabır,” “Sağlıklı Yaşam,” “Saygı” ve “Temizlik” değerleri programa dahil edilmemiştir. 6. Sınıfta “Dostluk,” “Estetik,” “Merhamet,” “Mütevazılık,” “Sabır,” “Sevgi,” “Tasarruf” ve “Yardımseverlik” değerlerinin yer almadığı tespit edilmiştir. 7. Sınıf düzeyinde ise “Dürüstlük,” “Estetik,” “Mahremiyet,” “Mütevazılık,” “Sabır,” “Sağlıklı Yaşam,” “Tasarruf” ve “Temizlik” değerlerinin öğretim programında bulunmadığı belirlenmiştir. 8. Sınıfta, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretim programında “Aile Bütünlüğü,” “Dürüstlük,” “Merhamet,” “Mütevazılık,” “Sağlıklı Yaşam,” “Tasarruf” ve “Temizlik” değerlerine yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 4. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
HAYAT BİLGİSİ DERSİ	1. SINIF	Ben ve Okulum	Adalet, Mütevazılık, Özgürlük, Sabır, Saygı, Sevgi	6
		Sağlığım ve Güvenliğim	Mahremiyet, Özgürlük, Sağlıklı Yaşam, Saygı, Sorumluluk, Temizlik	6
		Ailem ve Toplum	Aile Bütünlüğü, Mahremiyet, Merhamet, Saygı, Sevgi, Sorumluluk	6
		Yaşadığım Yer ve Ülkem	Çalışkanlık, Özgürlük, Sabır, Saygı, Vatanseverlik	5
		Doğa ve Çevre	Duyarlılık, Merhamet, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik	6
		Bilim, Teknoloji ve Sanat	Çalışkanlık, Estetik	2
HAYAT BİLGİSİ DERSİ	2. SINIF	Ben ve Okulum	Adalet, Çalışkanlık, Dostluk, Mütevazılık, Sabır, Saygı, Sevgi	7
		Sağlığım ve Güvenliğim	Mahremiyet, Sabır, Sağlıklı Yaşam, Sorumluluk, Temizlik	5
		Ailem ve Toplum	Aile Bütünlüğü, Duyarlılık, Saygı, Sevgi, Sorumluluk	5
		Yaşadığım Yer ve Ülkem	Çalışkanlık, Dürüstlük, Estetik, Saygı, Sevgi, Vatanseverlik	6
		Doğa ve Çevre	Çalışkanlık, Duyarlılık, Tasarruf, Vatanseverlik	4
		Bilim, Teknoloji ve Sanat	Çalışkanlık, Estetik, Özgürlük, Sevgi	4

Tablo 4. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler (devam)

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
	3. SINIF	Ben ve Okulum	Adalet, Çalışkanlık, Dostluk, Mütevazılık, Özgürlük, Sabır, Saygı, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	10
		Sağlığım ve Güvenliğim	Mahremiyet, Sağlıklı Yaşam, Sorumluluk, Temizlik	4
		Ailem ve Toplum	Aile Bütünlüğü, Çalışkanlık, Dostluk, Dürüstlük, Merhamet, Özgürlük, Sabır, Sorumluluk, Yardımseverlik	9
		Yaşadığım Yer ve Ülkem	Adalet, Çalışkanlık, Duyarlılık, Dürüstlük, Özgürlük, Sabır, Saygı, Sevgi, Vatanseverlik, Yardımseverlik	10
		Doğa ve Çevre	Çalışkanlık, Duyarlılık, Merhamet, Saygı, Tasarruf, Temizlik, Vatanseverlik	7
		Bilim, Teknoloji ve Sanat	Çalışkanlık, Estetik, Sağlıklı Yaşam, Sorumluluk, Vatanseverlik	5

Tablo 4 ve Tablo 4 (devam) incelendiğinde, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan değerlerin sınıf düzeyi, öğrenme alanı ve içerik bakımından dağılımını göstermektedir. Program kapsamında altı farklı öğrenme alanı bulunmakta olup, her bir öğrenme alanında farklı değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Ben ve Okulum, Ailem ve Toplum, Yaşadığım Yer ve Ülkem alanları, 11'er farklı değerle en fazla çeşitliliği barındırmaktadır. Doğa ve Çevre alanında 9, Bilim, Teknoloji ve Sanat alanında 7, Sağlığım ve Güvenliğim alanında ise 6 farklı değer bulunmaktadır. Değerlerin, birinci sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına eşit bir şekilde dağıldığı, ancak sınıf seviyesi arttıkça aynı öğrenme alanında kazandırılmaya çalışılan değer sayısının arttığı

görülmektedir. Program kapsamında tüm sınıf düzeylerinde ortak olarak Adalet, Aile Bütünlüğü, Çalışkanlık, Duyarlılık, Estetik, Mahremiyet, Mütevazılık, Özgürlük, Sabır, Sağlıklı Yaşam, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik ve Vatanseverlik değerlerine yer verilmektedir. En yoğun değer aktarımı, 3. Sınıfta «Ben ve Okulum» ve «Yaşadığım Yer ve Ülkem» öğrenme alanlarında gerçekleşmekte olup, her iki alan için onar değer aktarımı hedeflenmektedir. Değerlerin tekrar sıklığı açısından bakıldığında, en fazla öne çıkan değer 11 tekrar ile “saygı” olduğu; “çalışkanlık” ve “sevgi” değerlerinin ise dokuz kez tekrarlandığı belirlenmiştir. Öğrenme alanlarına göre incelendiğinde, en fazla değer “Ben ve Okulum” alanında (10 farklı değer), en az değer ise “Sağlığım ve Güvenliğim” alanında (6 farklı değer) bulunduğu tespit edilmiştir

Tablo 5. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
İNSAN HAKLARI, VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ DERSİ	4. SINIF	Çocuk Olarak Haklarımla Varım	Estetik, Özgürlük, Saygı, Vatanseverlik	4
		Hayatımda Eşitlik ve Adalet	Adalet, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Sabır, Saygı	6
		Etkin Bir Vatandaşım	Aile Bütünlüğü, Çalışkanlık, Duyarlılık, Mahremiyet, Merhamet, Özgürlük, Sorumluluk, Tasarruf, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik	11
		Hayatımda Demokrasi	Aile Bütünlüğü, Dostluk, Mütevazılık, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik	7

Tablo 5’te İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan değerlerin öğrenme alanı ve içerik bakımından nasıl dağıldığı görülmektedir. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında toplam 19 değer bulunmaktadır. Öğrenme alanlarına göre, en fazla

değer aktarımı “Etkili Bir Vatandaşım” ünitesinde (11 değer), en az aktarım ise “Çocuk Olarak Haklarımla Varım” ünitesinde (4 değer) gerçekleşmiştir. Bu öğrenme alanında en fazla kazandırılmaya çalışılan değerler Saygı ve Vatanseverlik olup, her biri 3 kez vurgulanmıştır.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
SOSYAL BİLGİLER DERSİ	4. SINIF	Birlikte Yaşamak	Adalet, Aile Bütünlüğü, Çalışkanlık, Dostluk, Duyarlılık, Dürüstlük, Mütevazılık, Saygı, Sorumluluk	9
		Evimiz Dünya	Duyarlılık, Estetik, Merhamet, Sağlıklı Yaşam, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik	7
		Ortak Mirasımız	Aile Bütünlüğü, Estetik, Vatanseverlik	3
		Yaşayan Demokrasimiz	Saygı, Sevgi, Vatanseverlik, Yardımseverlik	4
		Hayatımızdaki Ekonomi	Tasarruf, Vatanseverlik	2
		Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Çalışkanlık, Mahremiyet, Sabır, Saygı, Sorumluluk	5

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler (Devam)

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
	5. SINIF	Birlikte Yaşamak	Çalışkanlık, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	5
		Evimiz Dünya	Duyarlılık, Temizlik, Vatanseverlik	3
		Ortak Mirasımız	Sevgi, Vatanseverlik	2
		Yaşayan Demokrasimiz	Adalet, Duyarlılık, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	5
		Hayatımızdaki Ekonomi	Tasarruf, Vatanseverlik	2
		Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Mahremiyet, Özgürlük, Tasarruf	3
	6. SINIF	Birlikte Yaşamak	Aile Bütünlüğü, Duyarlılık, Sorumluluk, Vatanseverlik	4
		Evimiz Dünya	Duyarlılık, Temizlik, Vatanseverlik	3
		Ortak Mirasımız	Saygı, Vatanseverlik	2
		Yaşayan Demokrasimiz	Adalet, Aile Bütünlüğü, Mahremiyet, Özgürlük, Sağlıklı Yaşam, Sorumluluk	6
		Hayatımızdaki Ekonomi	Çalışkanlık, Dürüstlük, Vatanseverlik	3
		Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Duyarlılık, Dürüstlük, Vatanseverlik	3

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler (Devam)

DERS	SINIF	ÖĞRENME ALANI	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
	7. SINIF	Birlikte Yaşamak	Dostluk, Duyarlılık, Merhamet, Saygı, Sevgi, Sorumluluk	6
		Evimiz Dünya	Dostluk, Özgürlük, Sevgi, Sorumluluk, Yardımseverlik	5
		Ortak Mirasımız	Saygı, Sevgi, Vatanseverlik	3
		Yaşayan Demokrasimiz	Adalet, Aile Bütünlüğü, Duyarlılık, Vatanseverlik	4
		Hayatımızdaki Ekonomi	Çalışkanlık, Vatanseverlik	2
		Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Çalışkanlık, Dostluk, Duyarlılık, Özgürlük	4

Tablo 6 ve Tablo 6 (Devam) da Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin sınıf düzeyi, öğrenme alanı ve içerik bakımından nasıl dağıldığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı kapsamında toplam 19 farklı değer yer almaktadır. Öğretim programındaki değerler sınıf düzeylerine göre analiz edildiğinde, en fazla değer 4. Sınıfta yer aldığı (19 değer) görülmektedir. Bununla birlikte, 5. Sınıfta 11, 6. Sınıfta 12 ve 7. Sınıfta ise 13 değer kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Öğrenme alanları açısından değerlendirildiğinde, 4. Sınıfta en fazla değer «Birlikte Yaşamak» öğrenme alanında yer aldığı (9 değer) tespit edilmiştir. Buna karşılık, «Hayatımızdaki Ekonomi» öğrenme alanında yalnızca 2 değer bulunmaktadır. En sık tekrar eden değerler ise vatanseverlik (4 öğrenme alanında), sorumluluk (3 öğrenme alanında) ve saygıdır (3 öğrenme alanında). 5. Sınıfta, «Birlikte Yaşamak» ve «Yaşayan Demokrasimiz» öğrenme alanlarında en fazla değer aktarıldığı (5 değer) görülürken, «Ortak Mirasımız» ve «Hayatımızdaki Ekonomi» öğrenme alanlarında sadece 2 değer yer almaktadır. Bu sınıf düzeyinde en sık tekrar eden değer vatanseverlik olup, 5 öğrenme alanında yer almaktadır. 6. Sınıfta, «Yaşayan Demokrasimiz»

öğrenme alanı 6 değer ile en fazla değer aktarıldığı öğrenme alanı olarak öne çıkmaktadır. «Ortak Mirasımız» öğrenme alanında ise yalnızca 2 değer bulunmaktadır. Bu düzeyde de vatanseverlik, 5 öğrenme alanında yer alarak en sık tekrarlanan değer olmuştur. 7. Sınıfta, «Birlikte Yaşamak» öğrenme alanı en fazla değer aktarıldığı alan olarak dikkat çekmektedir (6 değer). Buna karşın, «Hayatımızdaki Ekonomi» öğrenme alanında yalnızca 2 değer bulunmaktadır. Bu sınıfta en sık tekrarlanan değerler ise vatanseverlik, sevgi ve duyarlılık olup, her biri 3 öğrenme alanında yer almıştır.

Tablo 7. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DERS	SINIF	ÜNİTELER	YER ALAN DEĞERLER	DEĞER SAYISI
T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATA-TURKÇÜLÜK DERSİ	8. SINIF	Mustafa Kemal'in Hayatı	Çalışkanlık, Özgürlük, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	5
		Birinci Dünya Savaşı	Çalışkanlık, Dostluk, Duyarlılık, Özgürlük, Sabır, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	9
		Millî Mücadele	Özgürlük, Sabır, Saygı, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik	6
		Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve İnkılaplar	Adalet, Estetik, Mahremiyet, Saygı, Vatanseverlik	5

Tablo 7, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünite ve içerik açısından dağılımını ortaya koymaktadır. 8. Sınıf düzeyinde toplam 13 değer bulunmakta olup, bunlardan 9'unun "Birinci Dünya Savaşı" ünitesinde aktarıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, bu düzeyde en sık tekrar eden değer "Vatanseverlik" olup, 4 öğrenme alanında yer almıştır.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde Hayat Bilgisi, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi, Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarında yer alan değerlerin sınıf düzeyi, öğrenme alanı ve içerik açısından dağılımları incelenmiştir. Değerlerin öğretim programlarına entegrasyonu ve bu süreçteki farklılıklar belirlenerek, mevcut durum ortaya konmuştur.

Analizler, değer aktarımının sınıf düzeylerine ve ders içeriklerine göre çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hayat Bilgisi dersi, özellikle ilkökul düzeyinde tüm değerlerin dengeli bir şekilde aktarılmasını hedeflerken, ortaokul seviyesindeki Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde değer çeşitliliği azalmakta ve vurgulanan değerler daha tematik hale gelmektedir. Örneğin, 1. sınıfta “Saygı” değeri en fazla işlenen değer olarak öne çıkarken, ortaokul düzeyinde “Vatanseverlik” değeri en sık tekrarlanan değer olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, ilkökulda bireysel ve toplumsal değerlerin kazandırılmasına, ortaokulda ise tarihsel ve ulusal değerlerin vurgulanmasına yönelik bir eğilim olduğunu göstermektedir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programında değerlerin geniş bir öğrenme alanına yayıldığı, ancak “Ben ve Okulum” ile “Yaşadığım Yer ve Ülkem” öğrenme alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın, “Sağlığım ve Güvenliğim” öğrenme alanında daha sınırlı sayıda değer işlenmiştir. Benzer şekilde, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi, en fazla değeri «Etkili Bir Vatandaşım» öğrenme alanında aktarırken, «Çocuk Olarak Haklarımla Varım» alanında daha az değere yer vermektedir.

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, 4. sınıfta değerlerin en kapsamlı şekilde işlendiği bir yapıya sahipken, üst sınıflarda bu kapsam daralmaktadır. Örneğin, 5. sınıfta “Aile Bütünlüğü,” “Dürüstlük” ve “Temizlik” gibi değerlere yer verilmezken, 6. ve 7. sınıflarda “Estetik” ve “Merhamet” gibi değerler eksik kalmıştır. 8. sınıfta T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde ise vurgulanan değerler arasında “Vatanseverlik” en fazla işlenen değer olarak öne çıkarken, “Aile Bütünlüğü” ve “Mütevazılık” gibi değerlere yer verilmemiştir.

Sonuç olarak, öğretim programlarında değer aktarımında genel bir sistematik bulunmakla birlikte, bazı değerlerin sınıf düzeyleri ve öğrenme

alanları arasında eşit şekilde dağılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, programların kapsam ve içerik açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Değer aktarımında daha dengeli bir yaklaşım benimsenmesi, özellikle eksik kalan veya ihmal edilen değerlerin kazandırılmasını sağlayarak, bireylerin çok yönlü gelişimine katkı sunabilir. Bu bağlamda, değerler eğitimi sürecinin programlar arası tutarlılığını artırmak ve her sınıf düzeyinde değerlerin dengeli bir şekilde işlenmesini sağlamak için öneriler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Balcı, F. A., & Yelken, T. Y. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213
- Bayero, H. I. (2021). Adaptability of social studies to value education: The inputs that must be made (Being a lead paper at the 2021 SOSAN Virtual Conference). *SOSAN Virtual Conference*.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Gömleksiz, M. N., & Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134
- Kafadar, T., Öztürk, C., & Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 154-177
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187).
- MEB. (2024a). *Öğretim programları ortak metni*. Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. (2024b). *Sosyal Bilgiler öğretim programı*. Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. (2024c). *Hayat Bilgisi dersi öğretim programı*. Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. (2024d). *İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programı*. Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. (2024e). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı*. Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://mufredat.meb.gov.tr/>

Merey, Z., Kuş, Z., & Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(2) [Ek Özel Sayı/Supplementary Special Issue], 1525-1534.

NCSS. (2010). National council for the social studies. National curriculum standards for social studies: A framework for teaching, learning, and assessment. Washington, D.C.: NCSS.

OECD. (2021). Embedding values and attitudes in curriculum: Shaping a better future. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ae2adcd-en>

Öztürk, C. (2011). Türkiye Cumhuriyeti (1923-1950). C. Öztürk (Ed.), *Türk tarihi ve kültürü* (ss. 139–174). Ankara: Pegem Akademi.

Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yaman, H., Taflan, S. & S. Çolak (2009). İlköğretim ikinci kademe türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.

Yazar, T. ve Yanpar Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98.

Yigittir, S., & Kaymakcı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.

VATANDAŞLIK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI

Hülya ÇELİK¹

Ebra Nur ŞAHİN²

1. GİRİŞ

Genel anlamda okuryazarlık kavramı bireyin ana dilinde okuma ve yazma becerisini ifade etmekle birlikte okuma- yazma ile okuryazarlık arasında ayırım bulunmaktadır. Okuma-yazma kod çözmeyi temel alırken, okuryazarlık anlamlandırmayı temel almaktadır. Bir kategori belirten okuma-yazma, bir derece belirten okuryazarlıktan oldukça farklıdır. Okuma-yazmanın simge sistemi basılı ortamdaki harflerden oluşmaktadır. Okuryazarlığın simge sistemi ise tüm bilgi, beceri, örüntü ve sosyal normlardan oluşmaktadır. Okuma-yazmanın statik tanımlanması yapılabılırken, okuryazarlığın ise tanımlanmaları devam etmektedir (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010, s. 285).

Gelişen teknoloji ile çağın ihtiyaçlarına ilişkin yaşanan değişim ve dönüşüm süreci içerisinde değişen becerilerle birlikte yeni birtakım okuryazarlık kipleri oluşturularak insanların söz konusu alanda işlevsel okuryazarlar olmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca sosyal, siyasal, ekonomik ve bilimsel alanlardaki gelişmelere duyarlı hâle gelmeleri de sağlanmaya çalışılmaktadır. Okuryazarlık kavramı, medya, bilgisayar, bilgi, sanat, politik, gelecek okuryazarlığı; görsel, fonksiyonel, eleştirel, dijital, veri, hukuk, sürdürülebilirlik, vatandaşlık okuryazarlığı gibi yeni terimlerle birleşerek her geçen gün anlam sahasını genişletmektedir (Dağ ve Koçer, 2019, s. 2152).

Okuryazarlık alanlarının genişlemesi demokrasinin ilke ve değerlerini temele alan, insan haklarını önemseyen, vatandaşlık vazife ve sorumluluklarını yerine getiren aktif vatandaşların yetişmesine katkı sağlamaktadır (Önal ve Alaca, 2017, s. 98). Bu durum bireylerin toplumsal hayata hazırlanmasında,

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı hcelik@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2207-2104 .

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, ebranursahin@gmail.com, ORCID: 0009-0003-9198-9642.

siyasi konularda etkin ve uyumlu yurttaşlar olmaları sürecinde vatandaşlık eğitiminin önemini arttırmaktadır (Gürel ve Demir, 2022, s. 1777). Okuryazarlık becerisinin amaçlarından biri toplumsal dönüşümü sağlamaktır (Kapusızoğlu, 2021, s. 134). Toplumsal değişim ve dönüşümün odak merkezinin birey olduğu göz önüne alındığında bireyin kritik dönemlerinin içinde yer aldığı formal eğitim süresince bireyin okuryazarlık becerilerini kazanmaları diğer dönemlere kıyasla daha kolay ve kalıcı olacaktır. Formal eğitimin temellerinde etkin vatandaş yetiştirmek olduğundan dolayı vatandaşlık eğitiminin ve vatandaşlık okuryazarlığının formal eğitimdeki konumu her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığının bir birleşimi, bir üst boyutu olarak güncel okuryazarlık kavramlarından biri olan vatandaşlık okuryazarlığı 2024 yılı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile vurgulanmakta olup ilköğretim düzeyinde ilkokul seviyesinde hayat bilgisi dersi, ortaokul seviyesinde sosyal bilgiler dersi ile ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada vatandaşlık okuryazarlığı, vatandaşlık eğitimi ekseninde ele alınacaktır. Bu bağlamda vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık eğitiminden yola çıkılarak vatandaşlık okuryazarlığının amaçları, önemi, eğitimdeki yeri ve vatandaşlık okuryazarlığı için sosyal bilgiler eğitimi açıklanacaktır.

2. VATANDAŞLIK KAVRAMI

Kişi ve devlet arasında hak ve yükümlülükler çerçevesinde oluşan hukukî bağ olan vatandaşlık, bireyin ait olduğu siyasal topluluğu ifade etmektedir (Kapusızoğlu, 2021, s. 21). Temelleri milattan önce 4. Ve 5. Yüzyıllardaki Atina site devletlerine, etimolojik olarak kökeni Latince “civitas” kavramına dayanan “yurttaşlık” insanlık tarihinde devlet benzeri ilk siyasi örgütlenmelerin oluşmasıyla şekillenmiştir (Erdem, 2012, s. 6). Devlet yönetiminin krallarda olduğu bu dönemde ticaret ve sanayinin gelişmesi Atina şehir devletlerinde zengin aristokrat sınıfını ortaya çıkarmıştır. Güçlenen aristokratlar danışma meclisine üye olarak yönetimde etkin olduklarından dolayı kralların yetkileri azalmıştır (Topal, 2024, s. 10). Antik Yunan’dan sonra batı toplumlarının politik ve felsefe anlayışında benimsenmeye başlanan yurttaşlık, bir topluluğa üye olma durumu olarak görülmüştür (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012, s. 42). Çağdaş yurttaşlık günümüzde anlamını, fonksiyonunu, önemini ve yapısını ulus-devletler vasıtasıyla edinmiştir. Dolayısıyla ulus-devlet üyeliği Avrupa’da ortaya çıkan farklı milliyetçilik esaslarına bağlı olarak ifade edilmiştir (Kadıoğlu, 2008, s. 228). Yurttaşlık diğer ifadeyle vatandaşlık kriterleri tarih boyunca değişmiş olması nedeniyle dinamikdir. Vatandaşlığın anlamı, farklı toplum, uygulama

ve zamanlarda ortaya çıkması; çevre ve şartlara göre değişmesi yönüyle de bağlamsaldır (Schugurensky, 2005, Akt. Bıçak ve Ereş, 2018, s. 259).

Vatandaşlık, tarihi süreç içinde tarih, sosyoloji, hukuk ve siyaset bilimi gibi pek çok disiplinin inceleme konusu olmuştur. Bu durum ortak bir vatandaşlık tanımını zorlaştırsa da bütün disiplinler vatandaşlığın “siyasal bir topluluğa üyeliği” ifade etmesi konusunda hemfikirdir (Karadağ ve Kapusızoğlu, 2022, s. 39). Vatandaşlık, bireyin doğumu ile başlayarak, kamu kurum ve kuruluşlarıyla etkileşimleriyle ortaya çıkar; devlete hukuk bağı ile bağlanıp toplumsal düzenlemelere uyarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda bireylerden, vatandaşı oldukları devletin temel ilkelerine, insanlık değerlerine ve vatandaşlık haklarına uymaları beklenmektedir (Önal ve Alaca, 2017, s. 94). Vatandaştan ayrıca toplumdaki diğer bireylerle birlik ve beraberlik içinde çalışması, sosyal adalet kuralları geliştirebilmesi, sistematik ve eleştirel düşünebilmesi, kültürel çeşitliliği zenginlik kabul ederek farklı kültürlerden yeni şeyler öğrenebileceği fikrinde olması, doğayı koruması, adaletli bir yaşam için çabalaması, demokratik yollarla siyasete katılması, toplumsal sorunları hem geniş hem de küresel ölçekte değerlendirmesi, insan haklarını tanıyarak savunması beklenmektedir (Clough ve Holden, 2002, Akt. Topal, 2024, s. 10).

3. VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Eğitim, insanın toplumun beklentilerini gerçekleştirirken kendine özgü özelliklerini de geliştirebilmesi için belirli bir süreçten geçmesidir. Bu nedenle eğitim insanın toplumsallaşmasından sorumludur (Avcı, 2012, s. 24). Eğitim ile ilgili tüm planlı faaliyetler, belirlenmiş amaçları ve görevleri gerçekleştirmek için insan yetiştirmeyi ve bir toplum modeli oluşturmayı amaçlamaktadır (Şişman, 2015, s. 19). Bireylerin değişime açık, etkin ve temel politik bilgilere sahip olmalarını sağlamak amacıyla hazırlanacak bir eğitim ile vatandaşlık bilincine sahip olmaları mümkündür. Toplumun şekillenmesinde kritik öneme sahip vatandaşın, toplumsal kurumlara katılabilmesi, etkin vatandaşlık tutumlarına sahip olabilmesi, politik katılım hak ve sorumluluklarını kullanabilmesi gerekmektedir (Weinber, 2012, s. 40).

Aktif, bilgili, sorumluluk sahibi, siyasi süreçlere katkı sağlayabilen vatandaşlara demokrasinin devamlılığı için ihtiyaç duyulmaktadır. Sözü edilen özelliklere sahip vatandaşların yetiştirilmesinde vatandaşlık eğitimi önem taşımaktadır. Politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığı becerilerinin

kazandırılması hedefi de doğrudan vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Vatandaşlık eğitimi öğrencilerin özgüvenini, ahlaki ve sosyal sorumluluğunu geliştirmesini, toplum içerisinde rahat ve huzurlu olmasını, hak ve sorumluluklarının farkına varabilmesini amaçlamaktadır. Toplumu iyileştirerek sivil ve siyasi hayat hakkında gençlerin yetiştirilmesini sağlamaktadır (Osler ve Starkey, 2001; Çevik Kansu, 2015; Faiz ve Dönmez, 2016, Akt. Bıçak, 2018, s. 28). Gençleri topluma etkin olarak katılmaya hazırlamak amacı taşımakta olup kuramsal ve pratik bilgi gerektirmesi nedeniyle formal öğrenmenin de sınırlarının ötesindedir; okul, yönetici, öğretmen, öğrenci ve diğer bireylerle gerçekleşir (Uğurlu, 2011, s. 161).

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili tartışmalar Fransız Devrimi öncesine dayanmakta olup Fransız Devrimi modern yurttaşlık kavramının doğuşu olarak kabul edilmektedir. Vatandaşlık eğitimi ve içeriğine ilişkin tartışmalara ülke olarak Fransa öncülük etmiş, vatandaşlık eğitimi 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlü bir merkezi iktidar için ortak bir aidiyet bilinci oluşturma hedefiyle Fransa, İsviçre, Belçika, Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın öğretim programlarına eklenmeye başlamıştır (Üstel, 2005, s. 17).

Türkiye'deki vatandaşlık eğitimi ise II. Meşrutiyet'ten günümüze dek toplumun geleceğini şekillendirecek bireylerin iyi birer yurttaş olarak yetiştirilmesi esas alınarak (Üstel, 2005, s. 30) müfredatta yurttaşlıkla ilgili derslerin yer alması ile başlamıştır. Malumat-ı Medeniye dersi ilk ve orta öğretimde ilkokul çocukları için hazırlanan Rehber-i İttihad eseri çerçevesinde verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk dönemlerinde modern yurttaşlık anlayışı bireysel özgürlüklerin de ötesine geçerek toplum-devlet temelli bir anlayışa evrilmiştir (Kadıoğlu, 2008, s. 181). Malumat-ı Vatanîye dersi 1927 yılında Yurt Bilgisi dersi adıyla müfredata eklenmiştir (Üstel, 2005, s. 128). Ayrıca Türkiye Coğrafyası, Türkiye Tarihi dersleri de vatandaşlık eğitimi desteklemiştir. Toplumsal olarak bir arada yaşamının yanında yurttaşların hak ve yükümlülükleri de yer almaktadır. Buradaki yurttaşlık anlayışında yurtseverlik ulusal bağlılık anlamında değil, etnik ve kültürel anlamda da duyarlılık değeriyle bütünleşmiştir (Güngör, 2017, s. 451). Yurttaşlığın bütünleştirildiği hak ve yükümlülükler bu dönemde müfredat programlarında yer almıştır. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi 1962 programında dördüncü ve beşinci sınıflarda yurt bilgisi, tarih, coğrafya derslerinin tek bir içerikle toplanmasıyla okutulmuştur.

İlk kez 1968 programında yer almaya başlayan sosyal bilgiler dersi doğrudan vatandaşlık eğitimini hedeflemiştir (Abanoz, G. Ve Türker Tekin, 2024, s. 654). 1985-1986 öğretim yılından itibaren vatandaşlık eğitimine ilişkin Milli Coğrafya, Milli Tarih ve Vatandaşlık Bilgisi adlarıyla ayrı ayrı dersler okutulmuştur. 1997 yılında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılmasıyla ilköğretim 4 – 7. Sınıflar için 1998 yılında Sosyal Bilgiler dersi programı kabul edilmiştir. Programda ayrıca 7. Ve 8. Sınıflar için İnsan hakları ve vatandaşlık derslerine de yer verilmiştir. İnsan hakları ve vatandaşlık, ilköğretim 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında bir ara disiplin olarak yer almıştır. Vatandaşlık eğitimi 2010’da 8. Sınıflarda vatandaşlık ve demokrasi eğitimi adıyla ayrı bir ders olarak verilmiştir. 2012’den itibaren de 4. Sınıflarda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi adıyla zorunlu ders olarak okutulmaktadır.

Tarih, coğrafya, vatandaşlık, sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinleri içinde barındıran bir ders olan sosyal bilgiler dersi temelde bir vatandaşlık eğitim programıdır. Sosyal bilgiler dersi ile öğrenciler hak ve sorumluluklarını öğrenir, geleceğin vatandaşları olarak hayata hazırlanırlar. Ayrıca öğrencilerin yaşadıkları dünyayı anlamlandırmalarını, topluma aktif katılmalarını ve bilinçli kararlar verebilmelerini, öğrencilerin karmaşık sorunlarla baş edebilmelerini, kendilerini ifade edebilmelerini, ulusal kimlik bilinci kazanmalarını, yurttaşlık için gerekli olan bilgi ve becerileri geliştirebilmelerini sağlamaktadır.

2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında vatandaşlıkla ilgili yetkinlik bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmalarını hedeflemektedir. Programda ayrıca “etkin vatandaşlık” öğrenme alanına ve politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığı gibi vatandaşlık eğitimini doğrudan destekleyen becerilere yer verilmektedir (MEB, 2018).

2024 sosyal bilgiler öğretim programında günlük yaşam ile köprü kurulması ve öğrencilerin gerekli becerileri gerçek yaşamla bağlantılı bir şekilde deneyimleyerek edinmeleri amaçlanmaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı doğrudan vatandaşlık eğitimini temel almaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrencilerin kendilerini ve içinde yaşadıkları toplumu tanımalarına, anlamalarına ve aktif birer birey olarak topluma katkıda bulunmalarına rehberlik edilerek toplumsal hayata uyum sağlayabilecek şekilde çok yönlü gelişimleri desteklenmektedir. Kavramsal beceriler ve alan

becerilerinin yanı sıra sosyal-duygusal öğrenme ve okuryazarlık becerileri; millî, manevi ve bunlarla uyumlu evrensel değerler ve okuryazarlık becerileri ile vatandaşlık eğitimi bir bütün halinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda programda ilk kez yer alan vatandaşlık okuryazarlığı vatandaşlık eğitimini doğrudan destekleyen bir beceridir (MEB, 2024).

4. VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI

Hukuk düzeni ve politik konular hakkında bilgi sahibi olup bu konulara ilgi duymayı; hakların kullanımı ve korunması için eylemde bulunabilmeyi gerekli kılan vatandaşlık okuryazarlığı politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığının bir birleşimi, bir üst boyutudur. Bu bağlamda vatandaşlık okuryazarlığı etkin vatandaşlık kavramı ile iç içe bir yapıdadır. Vatandaşlık okuryazarlığı vatandaşların öncelikle etkili iletişim kurmalarını, kamusal meselelerden haberdar olmalarını, onlar hakkında eleştirel diyaloga katılmalarını ve karar alma süreçlerine dâhil olmalarını sağlayan beceri ve yetenekleri ifade etmektedir. Sağlıklı bir toplumsallaşma süreciyle bireyin yaşadığı toplumu değiştirme ve geliştirme bilgisine sahip olmasını ve eyleme geçmesini kolaylaştırmaktadır (Faiz, 2018, s. 185).

Bireye bilginin hangi kaynaktan edinilebileceğini düşündürmekte, edineceği kaynaklar arasında doğru ve güvenilir bilgiye ulaşacağı kaynakları sınamasına yardımcı olmaktadır (Önal ve Alaca, 2017, s. 97). Vatandaşlık okuryazarlığı bireylerin internet kaynaklarından doğru bilgileri analiz etmelerini, medyadaki haberleri olduğu gibi kabul etmeden doğruluğunu sorgulamalarını sağlamaktadır (Leake, 2012, Akt. Topal, 2024, s. 2). Vatandaşların sosyo-politik metinleri daha iyi kavrayarak vatandaşlığa ilişkin birçok konuyu anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır (Önal ve Alaca, 2017, s. 97). Vatandaşlık okuryazarlığı, bireyin kültürel çeşitliliği zenginlik kabul ederek farklı yurttaş gruplarının birlikte yaşamalarını kolaylaştırır. Vatandaşların dayanışma ve yasaların önemine dikkat çekerek, uzlaşma, hoşgörü, öz denetim ile hareket etmelerini hedeflemektedir (Akbaş, 2008, s. 346).

Vatandaşlık okuryazarlığına sahip olmak sosyal ve siyasi bilgi, anlayış, eğilim ve beceriler konusunda bilgili olmak anlamına gelmektedir. Vatandaşlık okuryazarlığının temelinde, öğrencilere okullarda, medyada ve baskın kültürel gruplarda sunulan yapı ve kategorileri sorgulamalarının öğretilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Vatandaşlık okuryazarlığına eleştirel bir yaklaşım,

öğrencilerin kendi bilgi ve dünya görüşlerini inşa etmede aktif katılımcılar olmalarında ve eğitimi, yaşamlarını hem şekillendiren hem de sınırlayan güçleri sorgulamak ve bunlarla yüzleşmek için bir araç olarak kullanmalarında ısrar eder (Leahey 2011). Demokratik bir toplumun temel taşlarından biri olan eleştirel vatandaşlık okuryazarlığı, sosyal veya siyasi bir konuyu isimlendirme, analiz etme ve bu konuda harekete geçme becerisidir. Eleştirel vatandaşlık okuryazarlığı becerilerini geliştiren öğrenciler, nasıl bilinçli yurttaşlar olacaklarını, toplumsal değişime nasıl katılacaklarını ve başlatacaklarını anlayacak, kendi temel değerlerini belirleyecek ve bunları daha geniş bir toplumla ilişkilendireceklerdir (Argenal ve Jacquez 2015).

Türkiye’de ilk kez 2024 öğretim programında yer alan vatandaşlık okuryazarlığı kavramı işlevsellik, farkındalık ve eylemsellik düzeyleri olmak üzere üç düzeyde, gelişime uygun ve sarmal bir yapıda kurgulanmıştır. Farkındalığı anlama düzeyinde vatandaşlığı anlama, işlevsellik düzeyinde vatandaşlık hak ve sorumluluklarını sorgulama, eylemsellik düzeyinde ise vatandaşlık hak ve sorumluluklarını sorgulama ve hak arama yer almaktadır. Vatandaşlık okuryazarlığının vatandaşlığı anlama bütünselik becerisinde devlet ve fert kavramlarını tanımak, devlet organlarını ve devlet kurumlarını tanımak, toplumsal kuralların farkına varmak ve farklılıklara saygı duymak süreç bileşenleri yer almaktadır. Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını sorgulama bütünselik becerisinde temel hak ve sorumlulukları tanımlamak, temel hak ve sorumluluklarla ilgili sorular sormak (5N 1K), temel hak ve sorumlulukları hakkında bilgi toplamak, toplanan bilgilerin doğruluğunu değerlendirmek, toplanan bilgiler üzerinde çıkarım yapmak süreç bileşenleri yer almaktadır. Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını kullanma bütünselik becerisinde hak ve sorumlulukların farkına varmak, hak ve sorumluluklarını yerine getirmek, gönüllü faaliyetlere katılmak süreç bileşenleri yer almaktadır. Hak arama bütünselik becerisinde ise başvuru yollarını tanımak ve başvuru yollarını kullanmak süreç bileşenleri yer almaktadır (MEB, 2024).

5. SONUÇ

Bireylerin kendi yaşam düzenlerinin ve toplumun sağlıklı bir demokrasi ile devam edebilmesi için vatandaşlık okuryazarlığı yetkinliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersi hem disiplinler arası olma yönüyle hem de çeşitli etkinliklerle zengin bir ders olma yönüyle vatandaşlık okuryazarlığına çalışma alanı sunmaktadır. 2024 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı

vatandaşlık okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına olanak sağlamaktadır. Sosyal bilgiler dersi kazanımlarla becerilerle, değerlerle ve kavramlarla bir bütün olarak öğrencilere kazandırdığında vatandaşlık okuryazarlığına sahip bireyler yetiştirilmiş olacaktır. Vatandaşlık eğitime ilişkin hedefler, vatandaşlık okuryazarlığının hedefleri ile paralellik gösterdiğinden vatandaşlık okuryazarlığı, vatandaşlık eğitiminin önemli bir parçası olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Abanoz, G. ve Türker Tekin, N. (2024). 1960-1971 yılları arasında Türkiye’de eğitim politikaları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(2), 642-655, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3432161>.

Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay, & A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 336-353). Pegem Akademi Yayınları.

Argenal, Amy, and Tomás Jacquez.2015. “Critical Service-Learning and Social Justice: A Holistic Curriculum.” In *The SAGE Sourcebook of Service-Learning and Civic Engagement*, edited by Omobolade Delano-Oriaran, Marguerite W. Penick-Parks, and Suzanne Fondrie, 61–65. Los Angeles: Sage.

Avcı, M. (2012). Eğitimde temel bir sorun: yabancılaşma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 23-40, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/32337> .

Bıçak, İ. (2018). *Öğretmenlerin Vatandaşlık Eğitimi ve Vatandaşlık Eğitimi Sürecine Yönelik Görüşlerinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Bıçak, İ. ve Ereş, F. (2018). Öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitimi sürecine yönelik görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 257-279, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611156>.

Dağ, N. ve Koçer, M. (2019). Türkiye’de politik okuryazarlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2150-2175, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/46281/567352>.

Erdem, F. H. (2012). Yeni anayasaya doğru: vatandaşlık Osmanlı-Türkiye anayasalarında ve yeni anayasada vatandaşlık. *Seta Analiz*, (51) 4-18, Erişim Adresi: https://file.setav.org/Files/Pdf/20131106161434_yenianayasayadogruvatandaslik.pdf.pdf.

Faiz, M. (2018). Yurttaşlık okuryazarlığı. S. Kaymakçı (Ed.) *İlkokulda sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 181- 209). Eğiten Kitap Yayınları.

Güngör, M. (2017). Bir kimlik inşası olarak ulus-devlet yurttaşlığı ve yurttaşlık kavramının dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 438-464, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/387070>.

Gürel, D. & Demir, F.B. (2022). “Bir Yurttaşlık Boyutu Olarak Politik Okuryazarlık Açısından Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630 631X) 8(64): 1777-1789, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/364681512_Bir_Yurttaslik_Boyutu_Olarak_Politik_Okuryazarlik_Acisindan_Turkiye'de_Sosyal_Bilgiler_Dersi.

Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509468>.

Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlık ve siyasal katılım. S. Yazıcı, K. Gözler, F. Keyman (Ed.), *Prof.Dr.Ergün Özbudun’a armağan içinde* (s. 225-246). Ankara: Yetkin.

Karadağ, A. ve Kapusizoğlu, M. (2022). Vatandaşlık Okuryazarlığı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 38-71.

Kapusizoğlu, M. (2021). *Vatandaşlık Okuryazarlığı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, M. S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 283-298. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157039>.

Leahey, Christopher. 2011. “Negotiating a Parallel Curriculum: Making Space for Critical Civic Literacy in the Social Studies Classroom.” In *Critical Civic Literacy: A Reader*, edited by Joseph L. DeVitis, 191–206. New York: Peter Lang.

MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Öğretim Programı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB. (2024). Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Öğretim Programı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortak Metni. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Önal, H. İ. ve Alaca, E. (2017). Vatandaşlık okuryazarlığı çerçevesinde e-belediye uygulamalarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 18 (1), 93-124, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1467328>.

Şişman, M. (2015). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Topal, M. (2024). *Ortaokul Öğrencileri İçin Bir Yurttaşlık Okuryazarlığı Eğitim Programının Geliştirilmesi ve Uygulamasının Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi.

Uğurlu, C.T. (2011). Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70296> .

Üstel, F. (2005). *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyetten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Weinber, C. (2012). Türkiye’de demokrasiye dışarıdan bakış. *Uluslararası Konferans: Demokrasi ve Siyasal Katılım*, İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE İLERİ ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com